

**Scholen in de kunst in
zorgateliers werken samen**
**Onderzoeksverslag Kunst inclusief
ontwikkelwerkplaats Amersfoort**

*Paola de Bruijn, Carla van Slagmaat,
Madelief Oosterink, Marjolein Braak,
Hanneke de Bruijn, Mieke Ruts en
Cindy Hoogstraten*

Inhoud en Leeswijzer:

Dit onderzoeksrapport Kunst Inclusief, ontwikkelwerkplaats Amersfoort bevat de volgende drie onderdelen:

Deel A:

Onderzoeksrapportage Ontwikkelwerkplaats (OWP) Amersfoort van de studenten Marjolein Braak, Hanneke de Bruijn, Cindy Hoogstraten en Mieke Ruts. Zij voerden dit onderzoek uit in het kader van hun afstudeeronderzoek 4de jaar SPH opleiding aan de Hogeschool Utrecht te Amersfoort. Het onderzoek, dat zij uitvoerden is begeleid door Patricia Wijntuin (van september 2009 tot juni 2010) en Carla van Slagmaat (van januari 2010 tot juni 2010). Het product dat de studenten naast hun onderzoek hebben gemaakt is een folder. De studenten hebben in samenwerking met de manager van Scholen in de Kunst, in overleg met de managers van Jans Pakhuys en de Elleboog en met toestemming van de deelnemers een folder gemaakt met een mogelijk cursusaanbod voor het volgende jaar (2010-2011).

Deze folder is eveneens op de website geplaatst. Een beschrijving van de verantwoording en het proces hoe deze folder tot stand is gekomen ligt ter inzage.

Deel B: Opbrengsten OWP Amersfoort

De opbrengsten van de OWP Amersfoort zijn nader toegelicht in dit deel van het rapport. Deze opbrengsten zijn in een groter kader zijn geplaatst, namelijk als onderdeel van het totale project Kunst Inclusief samen met OWP Den Haag en OWP Nijmegen. Voor dit onderzoeksverslag Amersfoort zijn deze resultaten toegespitst naar de opbrengsten uit Amersfoort. Dit deel is voornamelijk geschreven door Paola de Bruijn.

Deel C: Scholen in de kunst in zorgateliers werken samen

Deel C start met een beschrijving van de workshop samenwerking. Het gehele project Kunst inclusief is afgerond met een studiedag Special event genaamd. De workshop Samenwerking was één van de workshops, die op deze dag is gegeven. Deze workshop 'Over de drempel, samenwerking tussen zorg en kunst', omvatte de volgende inhoud:

'Over de drempel

In het project Kunst Inclusief is er veel samengewerkt. In deze workshop worden ervaringen gedeeld met samenwerken tussen zorg en kunst uit de ontwikkelwerkplaats Amersfoort/Utrecht. Hoe hebben zij de samenwerking gestalte gegeven en wat kunnen de bezoekers van de workshop meenemen naar hun eigen werkwijze. Jacco Haker start met een interactieve samenwerking tussen de mensen die aan deze workshop meedoen en hemzelf door middel van muziek. Hierbij kan iedereen aan den lijve ervaren hoe samenwerking tot stand komt. Hanna Salonen neemt het stokje over en vertelt over het verloop van de pilot in Amersfoort, hoe deze in het Amersfoortse tussen zorgateliers en Scholen in de Kunst vorm gekregen heeft, welke afwegingen en keuzes er gemaakt zijn en hoe er voor de deelnemende cliënten is gekozen. Hanna vertelt vervolgens over de wensen en bevindingen van twee van deze deelnemers en ten slotte kan het publiek vragen aan deze twee deelnemers stellen.'

Vervolgens is in deel C de samenwerking zoals deze in het gehele project heeft vorm gekregen nader toegelicht. De tekst wordt ondersteund met citaten van professionals uit de OWP Amersfoort. Dit gedeelte is geschreven door Madelief Oosterink, Carla van Slagmaat en Paola de Bruijn.

Hieronder staan de deelnemers genoemd van de OWP Amersfoort/Utrecht, hun rol binnen de OWP en de organisatie die ze vertegenwoordigen.

Anita Theben Terville	Projectbureau, Scholen in de Kunst, Amersfoort
Marijke Schurink	Docent, Scholen in de Kunst, Amersfoort
René Vlasblom	Manager Scholen in de Kunst, Amersfoort
Jacco Haker	Muziek therapeut, de Elleboog, Amerpoort, Amersfoort
Priscilla Bitterling	Coördinator evenementenbureau, Amerpoort,
Amersfoort	
Hanna Salonen	Begeleidster dagbesteding, Jans Pakhuys, Amerpoort
	Amersfoort
Malou de Wijs	Begeleidster dagbesteding JansPakhuys, Amerpoort
	Amersfoort
Paola de Bruijn	Facilitator, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN),
	Nijmegen
Patricia Wijntuin	Onderzoeker, Hogeschool Utrecht (HU), Utrecht
Carla van Slagmaat	Onderzoeker, Hogeschool Utrecht (HU), Utrecht,
Amersfoort	
Marjolein Braak	Studentonderzoeker, Hogeschool Utrecht (HU),
Amersfoort	
Cindy Hoogstraten	Studentonderzoeker, Hogeschool Utrecht (HU),
Amersfoort	
Hanneke de Bruijn	Studentonderzoeker, Hogeschool Utrecht (HU),
Amersfoort	
Mieke Ruts	Studentonderzoeker, Hogeschool Utrecht (HU),
Amersfoort	
Oktober 2010	
Carla van Slagmaat	

Inhoudsopgave:

Deel A Rapportage praktijkstudie studenten	Blz.
Voorwoord	08
1. Inleiding	09
2. Aanleiding	09
3. Probleemstelling	10
4. Doel	12
5. Vraagstelling	13
6. Type onderzoek	13
7. Betrouwbaarheid en validiteit	14
8. Dataverwerking	16
9. Resultaat deelvragen	18
10. Conclusie vraagstelling	24
11. Aanbevelingen	25
12. Discussie	26
13. Referenties	28
 Deel B Opbrengsten OWP Amersfoort	
B.1 Inleiding	31
B.2 Leerinfrastructuur	32
B.3 Ontwikkelwerkplaats Amersfoort: in-, door- en uitstroom in de kunstbeoefening	33
B.4 Tot slot	44
 Deel C Scholen in de kunst in zorgateliers werken samen	
C.1 Workshop samenwerken	46
C.2 Professionals uit de sectoren zorg en kunst werken samen	46
C.3 De meerwaarde van samenwerking	47
C.4 Factoren voor succesvolle samenwerking	48
C.5 Samenwerkingsverband als sociale niche	52
C.6 Aanbevelingen voor organisaties	52
C.7 Slot	55

'Kunst Inclusief' Onderzoeksrapport praktijkstudie Amersfoort

Rapportage Praktijkstudie
Marjolein Braak
Hanneke de Bruijn
Cindy Hoogstraten
Mieke Ruts
SPH, ASPA-V4
2010

Voorwoord

Wij (Marjolein, Hanneke, Cindy en Mieke) zijn vier studenten van de Hogeschool Utrecht (HU) te Amersfoort. De opleiding die wij volgen is Sociaal Pedagogische Hulpverlening (SPH). Momenteel zitten wij in ons vierde jaar van deze opleiding, tevens het afstudeerjaar waarvoor wij een onderzoek hebben opgezet en uitgevoerd.

In september 2009 zijn wij via het Kenniscentrum Sociale Innovatie van de HU in aanraking gekomen met het project 'Kunst Inclusief', onder verantwoording van Madelief Oosterink. Tijdens ons onderzoek kregen wij begeleiding en ondersteuning van Peter Stet (begeleidende docent) en van Carla van Slagmaat en Patricia Wijntuin (onderzoekers Kenniscentrum Sociale Innovatie HU).

Wij willen Peter, Carla en Patricia en bedanken voor hun bijdrage aan ons studentenonderzoek. Door hun expertise, ondersteuning, feedback, adviezen en begeleiding hebben wij ons onderzoeksrapport meer vorm en diepgang kunnen geven.

Daarnaast willen wij alle betrokken van het project 'Kunst Inclusief' bedanken voor hun inzet, tijd en ondersteuning. Zo heeft de facilitator van de ontwikkelwerkplaats (OWP) in Amersfoort ons veel informatie gegeven over de participatie van deelnemers in de wereld van de kunst. Hierdoor konden wij ons beter inlezen over het onderwerp van het algemene onderzoek van Kunst Inclusief. Door de betrokken medewerkers van Scholen in de Kunst en de Amerpoort van ontwikkelwerkplaats in Amersfoort zijn wij elke keer hartelijk ontvangen bij de verschillende locatie om ons rond te leiden en uitleg te geven over hun functie en werkzaamheden. Met deze informatie en de interviews met hen en de deelnemers, zijn zij een grote informatiebron voor ons onderzoek geweest.

Een grote dank aan alle boven genoemde betrokkenen!

...¹

Eerst dacht ik bij het woordje kunst alleen aan schilderijen,
die stilletjes gevangen zijn in lijsten aan de wand.
Ik vond dat zielig en ik wou een schilderij bevrij'en,
maar ach, ik mocht het zelfs niet eens beroeren met mijn hand.

Toen dacht ik bij het woordje kunst ook eens aan beeldhouwwerken,
die doodstil staan gevangen op een sokkel in de grond.
Ik heb een beeld gestreeld, maar of een steen een aai kan merken?
Ik weet niet eens of 't standbeeld zélf wel wist dat het bestond!

Nu denk ik bij het woordje kunst aan thuis en aan verhalen,
die opgeslagen liggen in een dichtgeslagen boek.
Ik kan er met mijn vinger en mijn ogen in verdwalen
en vind er soms een streling in als ik een streling zoek.

¹ Lieshout, Ted van (1987). *Van verdriet kun je grappige hoedjes vouwen*, Amsterdam: Leopold

1. Inleiding

Het is belangrijk dat iedereen meedoet in de samenleving. Dat iedereen elkaar zou leren kennen. Kunst is in al haar verschijningsvormen een geschikt middel om mensen samen te brengen.

‘Kunst Inclusief’ houdt zich bezig met het ontwikkelen van beleid en werkwijzen om mensen met een beperking te ondersteunen bij de ontwikkeling van hun creatieve talenten.

Het studentenonderzoek heeft zich gericht op twee werelden, de wereld van Scholen in de Kunst (kunstcentra) en de wereld van de Amerpoort (instellingsatelier, Jans Pakhuys en de Elleboog). Waardoor zijn dit twee werelden en hoe kunnen deze twee werelden nader tot elkaar komen?

Door middel van (participerende) observaties en interviews worden vragen die gekoppeld zijn aan dit studentonderzoek beantwoordt en wordt er gekeken naar mogelijkheden om deze twee werelden nader tot elkaar te brengen.

Vanuit de aanleiding is er een probleemstelling geformuleerd, waaruit het doel van het onderzoek naar voren komt. Vanuit dit doel is er een vraagstelling geschreven die onderverdeeld is in vier deelvragen. In het type onderzoek en de dataverwerking wordt duidelijk op welk manier het studentenonderzoek is uitgevoerd en worden het maken van diverse keuzes verantwoord. Daarbij is ook aandacht besteedt aan de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek. De resultaten van de deelvragen worden als eerst weergegeven waarna in de conclusie de vraagstelling beantwoord wordt. De aanbevelingen volgen op de conclusie waarin mogelijkheden worden gegeven om Scholen in de Kunst en de Amerpoort meer te laten samenwerken. Als laatste volgt er een discussie over deelnemers en hun mogelijkheden voor participatie en inclusie in wereld van de kunst.

2. Aanleiding

Stichting Special Arts is initiatiefnemer in het onderzoek ‘Kunst Inclusief’. Special Arts richt zich op kunst en handicap. De stichting bevordert dat mensen met een handicap aan kunst kunnen deelnemen en dat ze hun talenten daarvoor kunnen ontwikkelen.² Special Arts is met de vraag gekomen om mensen met een beperking te laten participeren in de wereld van de kunst in al haar verschijningsvormen (beeldende kunst, theater, muziek, taal, etc.). Het onderzoek heeft als doel om de kunstparticipatie van mensen met een beperking te vergroten, zowel in het reguliere als in het specifieke (zorg)circuit. Daarnaast is het doel om de kwaliteit van de begeleiding van gehandicapten in kunst te verbeteren en hen te begeleiden in hun talentontwikkeling.³ Met hulp van samenwerkingspartners vanuit de zorg en de kunst hoopt Special Arts met de uitkomst van het onderzoek te realiseren dat mensen met een beperking gemakkelijker kunnen participeren in de wereld van kunst in al haar verschijningsvormen.

‘Kunst Inclusief’ is een vernieuwend en vooruitstrevend project. Zij wil deze kennis verzamelen, ontwikkelen en uitbreiden, zodat meer mensen met een beperking volwaardig deel kunnen nemen in de wereld van kunst. ‘Kunst Inclusief’ onderzoekt met de kennis en expertise uit de lectoraten van hogescholen en uit de praktijk. Het onderzoek richt zich op welke veranderingen er nodig zijn bij de professionals, de docenten van zorginstellingen en Scholen in de Kunst die zich bezighouden met zorg en kunstbeoefening.⁴

² <http://www.vsan.nl/home.html>

³ <http://www.kunstinclusief.nl/error.html?aspxerrorpath=/nl-NL/Overhetproject/WatisKunstInclusiefQ>

⁴ <http://www.kunstinclusief.nl/nl-NL/Overhetproject/WatisKunstInclusiefQ->

Scholen in de Kunst is een samenwerkingspartner van 'Kunst Inclusief'. Zij wil (nog meer) mensen stimuleren aan kunst deel te nemen zodat zij een eigen culturele weg ontwikkelen en dat zij kennis nemen van wat kunst te bieden heeft. Het aanbod varieert van een brede oriëntatie tot specialisatie, van kortlopende activiteiten tot projecten op een langer termijn. Zij streeft ernaar haar activiteiten te laten plaatsvinden in een kunstzinnige, stimulerende en inspirerende omgeving.

Betrokken bij dit onderzoek is ook de Amerpoort, een organisatie waar betrokken medewerkers professionele diensten verlenen aan mensen met een beperking. Zij streven naar volwaardig burgerschap van de deelnemers en bieden hen onder andere de mogelijkheid om zich te ontwikkelen, zelf keuzes te maken en gerespecteerd te worden. Jans Pakhuys is een dagbesteding van de Amerpoort en is een cadeauwinkel, galerie en atelier ineen. Mensen met een verstandelijke beperking krijgen hier persoonlijke begeleiding in hun verdieping van kunst en zij maken kennis met uiteenlopende creatieve materialen en leren met verschillende technieken te werken.

'Kunst Inclusief' maakt gebruik van ontwikkelwerkplaatsen bijeenkomsten (OWP). Hier komen managers en medewerkers van kunstcentra en instellingsateliers met studentonderzoekers samen om de mogelijkheden te bespreken die tot een samenwerking kunnen leiden. Van de drie OWP's (Amersfoort/ Utrecht, Nijmegen en Den Haag) richt de OWP van Amersfoort zich op de in-, door- en uitstroom van mensen met een beperking in deelname aan kunst. Bij de OWP van Amersfoort zijn Scholen in de Kunst en de Amerpoort betrokken.

Deze OWP heeft als vraagstelling: 'Welke (door) leerlijnen maken het mogelijk dat mensen met beperkingen gebruik kunnen maken van in-, door- en uitstroombmogelijkheden?'⁵

3. Probleemstelling

3.1 Kunst

Kunst beeldt de verbeelding of gevoelens van de kunstenaar uit in een creatie die bij de waarnemer een gevoel of verbeelding oproept, met als doel het voortbrengen van een origineel, zintuiglijk waarneembare uiting of product met een bepaalde gevoelswaarde of voorstelling. Het is aan de waarnemer meegenomen te worden uit de dagelijkse realiteit, naar een door de kunstenaar gecreëerde wereld.⁶

In de wereld van de kunst wordt er onderscheid gemaakt tussen drie vormen kunst:

- Professionele kunst: Kunst gemaakt door mensen die een kunstopleiding hebben gevolgd en beroepsmatig een kunstdiscipline uitoefenen.
- Amateur kunst: Kunst gemaakt door mensen die geen (professionele) kunstopleiding hebben gevolgd. Zij zijn niet beroepsmatig actief in een kunstdiscipline.
- Outsiders kunst: Kunst gemaakt door mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking. De outsider staat buiten de openbare, officiële kunst. Zij inspireert zich vrijwel nooit op voorgangers en tijdgenoten en maakt geen zelf geformuleerde uitgangspunten. Overeenkomst tussen hun werk berusten op toeval. Outsiders zijn niet op een effect bij de toeschouwer uit.⁷

Er is hier sprake van niveau en vorm. Van de hobbyist die zelfstandig aquarellen maakt tot de semiprofessioneel die als lid van een dansgroep regelmatig voorstellingen geeft. De amateur

⁵ PowerPoint 'Kunst Inclusief' programma van eisen. Het belang van anders. Dia 24

⁶ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Kunst>

⁷ <http://www.jannemieltukker.nl/outsiderart.htm>, Van Berkum 1998, 240/243

beoefend de kunst uit passie of liefhebberij, zonder zichzelf daarmee in het levensonderhoud te willen voorzien.

In de wereld van de beeldende kunst is een verschuiving te zien van realistische kunst naar abstracte kunst. Aan het begin van de 20^e eeuw werd erkend dat mensen zich van binnen uit meer creatief gingen uitdrukken.⁸ Deze kunstenaars tekenden niet meer letterlijk een portret of een landschap, maar schilderden naar hun gevoel met kleuren en vormen die hier bij hoorden. Het schilderen naar gevoel is terug te zien in de kunst die gemaakt wordt door mensen met een verstandelijk beperking. Een schilderij is volmaakt als dit een gevoel uitdrukt, ongeacht of het schilderij realistisch is of niet. Door deze verschuiving in de wereld van de beeldende kunst wordt er ruimte gecreëerd voor mensen met een beperking.

3.2 Inclusie en participatie

De kijk naar de persoon met een beperking is naast de kijk op kunst van belang. In de maatschappij is nog steeds een gebrekkig beeldvorming van mensen met een beperking, hun kunst wordt vaak niet erkend. Binnen de huidige maatschappij en in de wereld van de kunst worden er veel eisen gesteld aan mensen, waardoor het lastig kan zijn voor mensen met een beperking om te participeren in de maatschappij. Hierop is de inclusiegedachte gebaseerd. De inclusiegedachte richt zich op de kijk van de mens op de maatschappij. Zij verwelkomt verscheidenheid, respecteert verschillen en is er trots op dat alle mensen bij de samenleving betrokken zijn.⁹ Bij inclusie gaat het om de aanpassing van de maatschappij aan de gewenste situatie en gaat het niet om de aanpassing van de 'achtergestelde' groep (integratie) zoals verstandelijk beperkten.¹⁰ De maatschappij en de verstandelijke beperkten spelen beide een even grote rol om deelname in de maatschappij te bewerkstelligen. Uitgangspunt is dat de maatschappij mensen met een beperking gaat zien als gelijkwaardige met een eventuele hulpvraag. Hiernaast speelt het gevoel van veiligheid, zekerheid en structuur een belangrijke rol voor mensen met een beperking. Deze drie factoren kunnen een belemmering zijn om een stap te zetten in een nieuwe richting.

Kunstenaars met een beperking nemen nog maar weinig deel aan het reguliere kunstcircuit. Participatie wordt beschreven als het meedoen in de samenleving. Het maakt niet uit wat je doet, met welk doel je iets doet of op welk terrein.¹¹ Belangrijk hierin is dat iedereen een gelijke kans krijgt om aan de maatschappij mee te doen. De participatie vindt plaats binnen een groep. De groep waar dit project bij plaatsvindt heeft als deelbelang mee te doen aan kunst in al haar verschijningsvormen. Participatie en participeren zijn brede begrippen. In dit studentenonderzoek wordt onder participatie en participeren verstaan dat mensen met een verstandelijke beperking zelf een grote rol spelen in hun actieve deelname in de maatschappij¹².

3.3 Kunstcentra en instellingsateliers

In de kunstwereld is er een onderscheid tussen de kunstcentra en instellingsateliers. Bij Scholen in de Kunst krijgen mensen uit de samenleving les in kunst in de breedste zin van het woord door opgeleide kunstenaars. Mensen met een beperking kunnen ook lessen volgen aan een kunstcentra zoals Scholen in de Kunst, maar in de praktijk gebeurt dit niet of

⁸ Het boek van jou en mij. Blz. 76

⁹ <http://www.inclusie.nl/index2.asp>

¹⁰ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Inclusie>

¹¹ http://www.arcon.nl/admin/doc_center/docs/Essay_Participatie_Concept_Arcon.pdf

¹² <http://www.encyclo.nl/begrip/participeren>

nauwelijks. Kunstenaars met een beperking maken nog lang geen tien procent uit van de totale kunstpopulatie uit, aldus Linus Hesselink(1999).¹³

Instellingsateliers zijn werkplekken van zorginstellingen waar mensen met een beperking werken/ dagbesteding hebben met betrekking tot kunst in de breedste zin van het woord. Deze instellingsateliers zijn altijd verbonden met een zorginstelling. Jans Pakhuys van de Amerpoort is hier een voorbeeld van. De begeleiding en ondersteuning bij een instellingsatelier richt zich op de deelnemers. Met deelnemers wordt bedoeld, de mensen met een verstandelijke beperking die bij een Scholen in de Kunst en/ of een instellingsatelier kunst uitoefenen. Zij worden gestimuleerd in het uitoefenen van kunst in waar hun talent ligt. De talentontwikkeling van kunst in al haar verschijningsvormen kan bij hen minder tot stand komen, omdat de begeleiding en ondersteuning zich vaak beperkt tot één aspect van kunst, bijvoorbeeld schilderen. Door deze beperkte mogelijkheid is het voor de deelnemers lastig om te participeren bij Scholen in de Kunst waar de begeleiding en ondersteuning zich richt op de brede talentontwikkeling van het individu en de ontwikkeling van het individu tot kunstenaar.

3.4 OWP

‘Kunst Inclusief’ maakt gebruik van ontwikkelwerkplaatsen bijeenkomsten (OWP), zoals eerder vermeld in de ‘aanleiding’¹⁴ Bij de OWP van Amersfoort zijn Scholen in de Kunst¹⁵ en de Amerpoort¹⁶ betrokken. Tijdens OWP bijeenkomst twee en drie¹⁷ hebben zij onder andere gediscussieerd over wat kunst is, wanneer iemand een kunstenaar is. Ook is er gesproken over mogelijkheden om talentontwikkeling te bevorderen.

Tijdens de derde OWP van ‘Kunst Inclusief’, Amersfoort, kwam naar voren dat Scholen in de Kunst, het Jans Pakhuys en de Elleboog een samenwerking tot stand willen brengen. Zij gaan een pilot opstarten, waarin deelnemers cursussen kunnen volgen binnen Scholen in de Kunst. De visie waarop medewerkers van Scholen in de Kunst, het Jans Pakhuys en de Elleboog (regulier versus speciaal) kijken naar de deelname van deelnemers bij Scholen in de Kunst, verschilt. Jan Pakhuys en de Elleboog kijken vooral naar de integratie van deelnemers en Scholen in de Kunst kijkt vooral naar de individuele ontwikkeling met betrekking tot kunst, het verder ontwikkelen van talent en het uitbreiden van talent (talentontwikkeling). Door deze verschillende invalshoeken zou een goede samenwerking tussen de Amerpoort, refererend naar het Jan Pakhuys en de Elleboog, en Scholen in de Kunst moeizaam kunnen verlopen.

4. Doel

Het doel van ‘Kunst Inclusief’ is om de wereld van Scholen in de Kunst en de Amerpoort samen te voegen, zodat mensen met een beperking kunnen participeren in de wereld van de kunst, zoals ieder ander mens. Het is belangrijk om meer inzicht te krijgen in deze twee werelden om hen gestroomlijnder te laten samenwerken.

Dit onderzoek richt zich op de werelden van Scholen in de Kunst en instellingsateliers en heeft betrekking tot kunst in al haar verschijningsvormen. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de instellingsateliers van de Amerpoort, namelijk de Elleboog en het Jans

¹³ Kunst in Nederland Blz.81

¹⁴ Aanleiding, blz.5 Onderzoeksrapport

¹⁵ Vanuit Scholen in de Kunst zijn de manager, projectleider en twee docenten actief binnen OWP Amersfoort.

¹⁶ Vanuit de Amerpoort zijn twee begeleiders van Jans Pakhuys (instellingsatelier) en een muziekbegeleider (o.a. bij de Elleboog) actief binnen OWP Amersfoort.

¹⁷ Zie notulen OWP bijeenkomst 2 en 3

Pakhuys. Wat maakt het dat deze werelden momenteel een beperkte samenwerking hebben? Belangrijk is dat de werkwijze van beide werelden op elkaar aansluiten om tot een gestroomlijnde samenwerking te komen.

Met het beantwoorden van deze vragen kunnen aanbevelingen gegeven worden over hoe deze twee werelden gestroomlijnder kunnen samenwerken.

5. Vraagstelling

5.1 Vraagstelling

Op welke manier kan de samenwerking tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort de participatie van deelnemers bevorderen in de wereld van de kunst?

5.2 Deelvragen

1. Wat zijn de ervaringen en wensen van de deelnemers die betrokken zijn bij de pilots van Scholen in de Kunst omtrent de participatie in de wereld van kunst?
2. Op welke manier wordt er momenteel binnen de Scholen in de Kunst en de Amerpoort omgegaan met de participatie van deelnemers?
3. Wat zijn de wensen van Scholen in de Kunst en de Amerpoort omtrent de participatie van deelnemers in de wereld van de kunst?
4. Welke mogelijkheden zijn er om participatie plaats te laten vinden tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort voor deelnemers in de wereld van de kunst?

6. Type onderzoek

Dit studentenonderzoek is een kwalitatief onderzoek. Er is onderzoek gedaan naar de beleving van deelnemers tijdens de pilots en naar betrokken begeleiders, docenten en medewerkers van Scholen in de Kunst en de Amerpoort.

Om het studentenonderzoek uit te voeren is er gebruik gemaakt van interviews en (participerende) observaties waar de beleving van de betrokkene centraal kwam te staan. Door middel van zo genoemde 'open' vragen kreeg de geïnterviewde ruimte om ervaringen te delen met de interviewers.

Voor het onderzoek is er gebruik gemaakt van veldonderzoek, omdat de data uit de praktijk gehaald is, namelijk bij Scholen in de Kunst en de Amerpoort. De afgenomen interviews vonden plaats bij betrokken van Scholen in de Kunst en de Amerpoort. Ook de (participerende) observaties vonden plaats bij Scholen in de Kunst en de Amerpoort.

Actieonderzoek is een vorm van kwalitatief onderzoek, dat zicht richt op een verandering met als doel om de situatie van de ondervraagde te verbeteren. Het doel van dit onderzoek is om de deelnemers te laten participeren in de reguliere wereld van de kunst. Door middel van een samenwerking tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort is er naar dit doel toegewerkt.

Tijdens het uitvoeren van het onderzoek is ervoor gekozen om de vraag van deelvraag één aan te passen. Deze vraag richtte zich eerst op de wensen van de deelnemers in het algemeen. Tijdens het uitwerken van de deelvraag bleek echter dat de behaalde resultaten zich meer richtte op de ervaringen van de deelnemers omtrent pilot één en hun wensen daarin.

Om de wensen en de ervaringen van de deelnemers te onderzoeken, is er gebruik gemaakt van interviews en (participerende) observaties. De studentenonderzoekers hebben zich opgesplitst in tweetallen. Het ene tweetal richtte zich op pilot één, het andere tweetal op pilot twee.

De deelnemers van pilot één zijn geïnterviewd. Deze deelnemers zijn in staat om zich verbaal uit te drukken. Zij begrijpen gesproken taal en zijn in staat om een gesprek te voeren. De betrokken studentonderzoekers van pilot één voerden ook observaties uit, om de waarnemingen vast te leggen hoe de deelnemers deze pilot beleefde. Tijdens het afnemen van de interviews is ervoor gekozen om de interviews niet met de voice recorder op te nemen. Er was een grote kans dat de deelnemers sociaal wenselijke antwoorden op de vragen zouden geven, omdat zij het gevoel kunnen hebben dat dit van hen wordt gevraagd. De twee studentonderzoekers hebben de deelnemers tijdens de eerste en derde les geïnterviewd en geobserveerd.

Om de wensen en ervaringen van de deelnemers van pilot twee te onderzoeken, is er gekozen voor participerende observaties. De interviews zijn hier weggefallen, omdat deze deelnemers verbaal minder sterk zijn om zich uit te drukken. Door mee te doen met de lessen konden de twee studentonderzoekers vragen stellen aan de deelnemers die betrekking hadden tot hun wensen en hun ervaringen van de pilots. Door middel van het uitschrijven van deze participerende observaties, zijn deze vastgelegd.

De interviews met de begeleiders, docenten en medewerkers van Scholen in de Kunst en de Amerpoort zijn individueel afgenomen. Hierdoor kregen zij de mogelijkheid om dieper in te gaan op een onderwerp, met name als de geïnterviewde zelf de behoefte heeft meer informatie te verstrekken over een bepaald onderwerp. Er wordt geen discussie geleid door een gespreksleider en er kan geen invloed uitgeoefend worden door groepsleden. Het interview is niet afhankelijk van invloed van anderen en welke onderwerpen er wel of niet worden besproken. Met het niet houden van een groepsdiscussie, kunnen remmingen binnen het sociaal wenselijke en eventuele angsten om een mening te geven verminderd worden. Hierdoor krijgen betrokken werknemers en deelnemers die bijvoorbeeld doorgaans verlegen zijn binnen een groep (tevens met een groepsdiscussie), kans hun mening te kunnen geven en spontane opmerkingen te kunnen maken.

Voorop staat dat de betrokkene die wordt geïnterviewd, zich veilig en op zijn gemak voelt. Voor het interview met twee medewerkers van Scholen in de Kunst kwam het verzoek om het interview bij hen gezamenlijk af te nemen, vanwege tijd- en geldgebrek. De studentonderzoekers hebben gehoor gegeven aan dit verzoek.

In het onderzoeksopzet is weergegeven dat alle betrokken docenten van de twee pilots geïnterviewd zouden worden, maar door onvoorziende tegenslagen zoals tijd- en geldgebrek is het niet gelukt om alle betrokken docenten van pilot één en twee te interviewen.

Om een betrouwbaar beeld te krijgen van de Elleboog was er in het onderzoeksopzet aangegeven dat er twee medewerkers geïnterviewd zouden worden. Doordat er maar één medewerker en één stagiaire van de Elleboog betrokken waren bij de pilot, is ervoor gekozen om de medewerker te interviewen en de stagiaire schriftelijk te benaderen.

7. Betrouwbaarheid en validiteit

7.1 Betrouwbaarheid

In dit onderzoek worden de wensen en mogelijkheden met betrekking tot participatie in de kunstwereld voor deelnemers onderzocht. Het gaat hier om de deelnemers van de Amerpoort die participeren in de wereld van kunst bij Scholen in de Kunst.

Door te kijken hoe de samenwerking tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort (te verstaan Jans Pakhuys en de Elleboog) op dit moment verloopt en om aanbevelingen te doen voor de samenwerking, richt dit onderzoek zich alleen op deze organisaties.

Het resultaat van dit onderzoek heeft uitsluitend betrekking op de betrokkenen van dit onderzoek en het proces dat zij nu doorlopen. Bij het herhalen of het betrekken van dit onderzoek bij andere organisaties zal er daarom niet vanzelfsprekend hetzelfde resultaat ontstaan.

Onder de betrokkenen van de pilots zijn er interviews afgenomen. Deze betrokkenen zijn deelnemers, begeleiders, docenten en managers van Scholen in de Kunst en de Amerpoort. Door de interviews en (participerende) observaties wordt er een zo compleet mogelijk beeld gecreëerd van het proces dat Scholen in de Kunst en de Amerpoort zijn ingegaan.

De interviews zijn per twee studentonderzoekers afgenomen en uitgewerkt, om de resultaten van de interviews zo objectief mogelijk te houden. Daarnaast zijn alle mondelinge interviews waar mogelijk opgenomen met een voice recorder en zijn de interviews letterlijk uitgewerkt.

Door onvoorziene tegenslagen zoals tijd- en geldgebrek is het niet gelukt om alle betrokken docenten van pilot één en twee te interviewen. Scholen in de Kunst was niet in staat om de uren die de docenten maakten voor de interviews te declareren. Er is toen gekozen om één interview in te korten en twee interviews schriftelijk via de mail af te nemen. De interviews met andere betrokken docenten van de pilots kwamen te vervallen.

De interviews met de deelnemers van pilot één zijn niet opgenomen. De reden hiervoor was om op deze manier de spanning voor hen te verminderen en hen een veiliger gevoel te geven. Naast de interviews hebben er ook twee observaties plaats gevonden bij pilot één. In de hierbij horende verslaglegging zijn de waarnemingen zo direct en objectief mogelijk weergegeven.

De drie participerende observaties van pilot twee zijn uitgewerkt in een verslag waarin de waarnemingen van de observatoren zijn opgenomen en de antwoorden die de deelnemers op diverse vragen van de participerende observatoren hebben gegeven. Deze verslaglegging is door de twee participerende observatoren samen gemaakt om een zo objectief beeld te behouden.

7.2 Validiteit

De validiteit van dit onderzoek wordt onderverdeeld in interne geldigheid, externe geldigheid en instrumentele/ dataverzameling geldigheid.

7.2.1 Interne geldigheid

Dit is een kwalitatief onderzoek met als vorm veldonderzoek waarin gebruik gemaakt wordt van interviews en (participerende) observaties. De interviews en (participerende) observaties worden alleen uitgevoerd bij de betrokkenen van de eerder genoemde pilots (betrokkenen Scholen in de Kunst en de Amerpoort).

Om de wensen van de deelnemers van pilot één te onderzoeken, zijn zij geïnterviewd en geobserveerd. Om de wensen van de deelnemers pilot twee te onderzoeken is er gebruikt gemaakt van participerende observaties.

Door verschillende betrokken van de twee organisaties te interviewen en door de (participerende) observaties, is er een betrouwbaar beeld ontstaan over het proces dat nu gaande is.

7.2.2 Externe geldigheid

De situatie waarin onderzoek is gedaan, was een bestaande praktijksituatie waarin zo min mogelijk werd veranderd om de resultaten van het onderzoek niet te beïnvloeden.

Het studentenonderzoek heeft zich gericht op het gaande proces tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort. Dit betekent dat als hetzelfde onderzoek uitgevoerd wordt bij andere kunstcentra en instellingsateliers, het onderzoek niet automatisch dezelfde resultaten zal behalen.

Door middel van observaties probeerden de studentonderzoekers de onderzoekssituatie te beschrijven en te interpreteren vanuit het gezichtspunt van de betrokken, in dit geval door middel van interviews en (participerende) observaties. Uit het inventariserende onderzoek uit het eerste jaar van hun onderzoek van Kunst Inclusief blijkt dat er tussen ateliers en kunstcentra weinig tot geen samenwerking is. Dit was ook het geval bij Scholen in de Kunst en de Amerpoort. Door de onervarenheid op het gebied van participatie van deelnemers, kunnen de resultaten van dit onderzoek ook gebruikt worden als informatiebron voor andere instellingsateliers en kunstcentra die een samenwerkingsverband willen opzetten.

7.2.3 Instrumentele of dataverzameling geldigheid

Voor dit onderzoek zijn begeleiders en docenten die betrokken zijn bij de pilots, geïnterviewd. Van Scholen in de Kunst zijn twee docenten mondeling geïnterviewd en één docent schriftelijk. Daarnaast is de manager kunst voor volwassenen geïnterviewd en de projectleider van Scholen in de Kunst die een grote bijdrage heeft geleverd aan het ontwikkelen van pilot twee.

Één interview duurde echter maximaal 15 minuten vanwege onverziende tegenslagen zoals eerder uitgelegd bij '7.1 betrouwbaarheid'. Daarnaast heeft de docent van pilot twee schriftelijk de vragen van het interview beantwoordt. Hierdoor ontstond niet de mogelijkheid tot doorvragen. De interviews zijn waar mogelijk met een voice recorder opgenomen en zijn letterlijk uitgewerkt. Vanuit deze uitwerkingen zijn er analyses gemaakt. Tijdens het onderzoek zijn de voortgang en uitkomsten regelmatig besproken met de opdrachtgevers. Hierdoor konden de resultaten op een zo betrouwbare wijze weergegeven worden in het onderzoeksrapport. Ook bleef op deze manier het doel van het onderzoek centraal staan en werd dit niet uit het oog verloren.

8. Dataverwerking

Bij het type onderzoek is naar voren gekomen dat er voor dit studentenonderzoek gebruik gemaakt is van interviews en (participerende) observaties om informatie te verkrijgen waardoor de deelvragen en daarmee de vraagstelling beantwoord kon worden. Deze interviews en (participerende) observaties vonden plaats bij betrokkenen van de pilots die door OWP Amersfoort is opgestart. De betrokkenen waren deelnemers, begeleiders en een manager van de Amerpoort en docenten, medewerkers en een manager van Scholen in de Kunst.

Voor alle deelvragen geldt dezelfde manier van data verwerken. De interviews en (participerende) observaties zijn uitgewerkt. Vanuit deze interviews en (participerende) observaties zijn er analyses gemaakt waarin de verkregen informatie werd onderverdeeld per deelvraag en per kopje (missie, visie, begeleiding, werkwijze, samenwerken, verwachtingen, etc.). Met behulp van de analyses zijn de deelvragen beantwoord. Hieronder is per deelvraag aangeven op welke manier de data verkregen.

8.1 Deelvraag 1

Wat zijn de wensen van de deelnemers die op dit moment kunst uitoefenen bij Scholen in de Kunst en instellingsatelier omtrent de participatie in de wereld van de kunst?

- Voor het beantwoorden van deze vraag zijn er acht deelnemers geïnterviewd die hebben deelgenomen aan pilot één. Deze deelnemers zijn twee keer geïnterviewd. De eerste interviews vonden plaats tijdens de eerste les van de pilot, op 12 maart. Vragen die gesteld zijn aan de deelnemers hadden betrekking op de wensen die de deelnemers op dat moment hadden. Wat zijn hun wensen, wat willen zij en indien mogelijk, hoe zien zij dit voor zich? Ook is hen gevraagd naar hun ervaringen op het gebied van kunstbeoefening, toegespitst op de situatie van Jans Pakhuys en Scholen in de Kunst.
Tijdens de derde les op 26 maart zijn de deelnemers voor de tweede keer geïnterviewd. Deze interviews waren gericht op of er aan hun wensen was voldaan, of zij nog meer wensen hadden en wat zij nog nodig hadden of misten in de pilot.
- Om na te gaan welke wensen deelnemers van pilot twee hebben, is er gebruik gemaakt van participerende observaties. Deze participerende observaties zijn door twee studentonderzoekers tijdens de eerste drie lessen van de pilot uitgevoerd. Bij deze pilot waren tien deelnemers betrokken. Aan de deelnemers zijn vragen gesteld als wat vind je ervan en wil je dit vaker doen?

8.2 Deelvraag 2

Op welke manier wordt er momenteel binnen de Scholen in de Kunst en de Amerpoort omgegaan met de participatie van deelnemers?

- Om deze deelvraag te beantwoorden zijn begeleiders en docenten die betrokken zijn bij de pilots, geïnterviewd. Van Scholen in de Kunst zijn twee docenten mondeling geïnterviewd en één docent schriftelijk. Daarnaast is de manager kunst voor volwassenen geïnterviewd en de projectleider van Scholen in de Kunst die een grote bijdrage heeft geleverd aan het ontwikkelen van pilot twee.
Vanuit de Amerpoort is er een manager geïnterviewd en drie begeleiders. Deze interviews waren mondeling. Een stagiaire vanuit de Amerpoort die ook betrokken is bij de pilot is wegens tijd- en geld gebrek schriftelijk geïnterviewd.

8.3 Deelvraag 3

Wat zijn de wensen van Scholen in de Kunst en de Amerpoort omtrent de participatie van deelnemers in de wereld van de kunst?

- Deze deelvraag wordt beantwoord aan de hand van de interviews die zijn afgenomen bij begeleiders en docenten die betrokken zijn bij de pilots. Van Scholen in de Kunst zijn twee docenten mondeling geïnterviewd en één docent schriftelijk. Daarnaast is de manager kunst voor volwassenen geïnterviewd en de projectleider van Scholen in de Kunst die een grote bijdrage heeft geleverd aan het ontwikkelen van pilot twee.
Vanuit de Amerpoort is er een manager geïnterviewd en drie begeleiders. Deze interviews waren mondeling. Een stagiaire vanuit de Amerpoort die ook betrokken is bij de pilot is wegens tijd- en geld gebrek schriftelijk geïnterviewd.

8.4 Deelvraag 4

Welke mogelijkheden zijn er om participatie plaats te laten vinden tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort voor deelnemers in de wereld van de kunst?

- Om deze deelvraag te beantwoorden zijn begeleiders en docenten die betrokken zijn bij de pilots, geïnterviewd. Van Scholen in de Kunst zijn twee docenten mondeling geïnterviewd en één docent schriftelijk. . Daarnaast is de manager kunst voor

volwassenen geïnterviewd en de projectleider van Scholen in de Kunst die een grote bijdrage heeft geleverd aan het ontwikkelen van pilot twee. Vanuit de Amerpoort is er een manager geïnterviewd en drie begeleiders. Deze interviews waren mondeling. Een stagiaire vanuit de Amerpoort die ook betrokken is bij de pilot is wegens tijd- en geld gebrek schriftelijk geïnterviewd.

9. Resultaat deelvragen

9.1 Wat zijn de ervaringen en wensen van de deelnemers die betrokken zijn bij de pilots van Scholen in de Kunst omtrent de participatie in de wereld van kunst?

Pilot één

De deelnemers vonden de eerste pilot leuk. Sommige deelnemers wilden aan het einde van de les niet stoppen met hun werk. Dit wekt de indruk dat de deelnemers genieten van deze les. Sommige deelnemers hadden al eerder ervaring opgedaan met beeldhouwen. Vaak gebeurde dit toen zij nog op school zaten.

Voor de meeste deelnemers is dit de eerste keer dat zij naar Scholen in de Kunst komen. Één deelnemer heeft in het verleden een cursus op Scholen in de Kunst gevolgd, het ging hier om een dansles¹⁸. Dit vond zij toen leuk en ze wil daarom vaker naar Scholen in de Kunst komen. Wel geven de deelnemers aan dat het anders is dan Jans Pakhuys¹⁹. Als er gekeken wordt naar wat ze nog graag willen leren, komt modeltekenen en sieraden maken vaker voor. Dit zijn ook de cursusonderdelen die ze nog gaan volgen tijdens deze pilot. Één deelnemer geeft aan dat hij liever muziek wil maken, maar volgens hem kan dit niet binnen Scholen in de Kunst. Andere voorbeelden die gegeven worden zijn iets doen met hout, schilderen, boetseren en dansles.

Pilot twee

Voor aanvang van de lessen poppentheater zijn de meeste deelnemers blij en opgewekt. De deelnemers vinden dit een uitstapje, waardoor het leuk is. 'Nieuwe dingen leren is altijd leuk'²⁰. Tijdens het koffiedrinken zijn er verschillende deelnemers die honderduit aan het kletsen zijn. Dit zijn twee voorbeelden, waarbij de indruk wordt gewekt dat de sfeer fijn is bij Scholen in de Kunst. De ervaringen van de deelnemers zijn positief, de deelnemers vertellen dat ze het leuk vinden en lijken enthousiast.

Één deelnemer was bij Scholen in de Kunst wat meer teruggetrokken. Bij het voorbereiden van de voorstelling op de locatie van haar dagbesteding werd zij losser en had ze een lach op haar gezicht. 'Wat ordening in het bestaan betreft, weet het verstandelijk gehandicapte kind al van jongs af aan dat veel dingen hun vaste tijd en plaats hebben en dat processen volgens een vast patroon verlopen. In zijn algemeenheid geeft dat veiligheid en houvast, het prettige gevoel dat je op je omgeving aankunt. Het bevordert de voor zijn welbevinden'.²¹ Dit geeft de indruk dat de veiligheid van een gebouw een belangrijke rol speelt in het gevoel van veiligheid en de stemming van de deelnemer tijdens de cursus²².

¹⁸ Interview deelnemers pilot één 26-03-2010

¹⁹ Analyses deelnemers pilot één

²⁰ Pilot 2 participerende observatie 12-3-2010

²¹ Omgaan met probleemgedrag van verstandelijk gehandicapten, blz. 90

²² Pilot 2 participerende observatie 19-3-2010

De deelnemers vinden het niet erg om naar Scholen in de Kunst te komen. Voor de meeste is dit een leuk uitstapje. Één deelnemer geeft aan dat hij het niet erg vindt, omdat de vaste begeleiding van de Elleboog erbij is. Er is ook een deelnemer die aan haar persoonlijk begeleider gevraagd heeft of ze een cursus kan volgen bij Scholen in de Kunst²³. Dit geeft aan dat ze het leuk vindt om hier te komen.

9.2 Op welke manier wordt er momenteel binnen de Scholen in de Kunst en de Amerpoort omgegaan met de participatie van deelnemers?

De Amerpoort ondersteunt deelnemers bij het vinden van aansluiting in de huidige maatschappij. Zij zetten zich in voor participeren van deelnemers in de samenleving, dat zij gelijke kansen krijgen om zich te kunnen ontwikkelen in de wereld van kunst. Om meer participatie voor deelnemers te realiseren zijn de medewerkers van Jans Pakhuys van mening dat zowel mensen met als mensen zonder beperking zich moeten inzetten voor deze participatie. Het is in deze participatie belangrijk dat deelnemers als individu worden gezien opdat zij kansen en mogelijkheden kunnen benutten. Bij Jans Pakhuys wordt er gebruik gemaakt van een individuele werkwijze waarbij de begeleiding aansluit op de behoefte en wensen van de deelnemer. De ondersteuning in het maken van keuzes is voor iedere deelnemer een individueel proces, waarbij de een meer ondersteuning nodig heeft dan de ander.

Momenteel werkt Jans Pakhuys met verschillende organisaties samen om de kunst van de deelnemers meer bekend te maken in de maatschappij. Één van deze organisaties is stichting Special Arts om te bevorderen dat deelnemers aan kunst kunnen deelnemen en dat ze hun talenten daarvoor kunnen ontwikkelen²⁴. Uit de expertisemeting van 2004 blijkt dat de kunst van deelnemers nog vaak een achterstandspositie heeft²⁵. De Manager van Jans Pakhuys geeft aan dat het belangrijk is dat de deelnemers worden begeleid door professionele kunstenaars, waardoor er een volwaardig product wordt gerealiseerd wat getoond kan worden.

Scholen in de Kunst wil mensen in aanraking laten komen met kunst op een manier die beklijft. Dit geldt voor zowel cursisten²⁶ als deelnemers. De docenten van Scholen in de Kunst geven aan weinig ervaring te hebben met het begeleiden van deelnemers. Wel hebben zij net als de begeleiders van Jans Pakhuys expertise op het gebied van kunst. Een docent van Scholen in de Kunst zegt hierover: '... toen ik gevraagd werd om dit te doen had ik zo iets van ja oké is goed ik zal het wel kunnen, maar ook een beetje zo iets van moeten wij daar iets mee, hoe moet dat hier?'²⁷ Hierdoor zijn sommige docenten ook terughoudend in het werken met deelnemers. Naast de houding van docenten blijkt dat de houding van cursisten en het plezier hebben in het volgen van de cursus aspecten zijn hoe een cursus vorm krijgt.

Scholen in de Kunst geeft aan dat zij zich richten op amateurkunst. Cursisten die bij hen komen moeten zich openstellen om zichzelf te ontwikkelen, het is niet alleen vrijetijdsbesteding.

²³ Pilot 2 participerende observatie 19-3-2010

²⁴ <http://www.vsan.nl/home.html>

²⁵ Kunst van mensen met een verstandelijke handicap; expertmeetings 2004, Blz 7

²⁶ N.B. In dit onderzoek wordt onder cursisten verstaan: mensen zonder een verstandelijke beperking die deelnemen aan een cursus bij Scholen in de Kunst.

²⁷ Interview S4 26-03-2010

De Amerpoort is op zoek naar meer participatie- en doorgroeimogelijkheden die zij hun deelnemers kunnen bieden. Door de jaren heen is de doelgroep van Jans Pakhuys veranderd. Het verstandelijk niveau van deelnemers die zich aanmelden voor Jans Pakhuys is hoger dan een paar jaar geleden en de vraag naar kennis en doorgroeimogelijkheden wordt groter. 'Deelnemers kunnen zich tot op een bepaalde hoogte ontwikkelen', verteld een begeleider van Jans Pakhuys. 'Maar dan heb je iets geleerd en het blijft gewoon dagbesteding.'²⁸ Deelnemers missen na een tijd de uitdaging en nieuwe prikkels. Zij gaan opzoek naar een andere dagbesteding. Deze dagbesteding is niet altijd kunst gerelateerd, waardoor hun talentontwikkeling niet bevorderd kan worden. Er zal gezocht moeten worden naar andere werkplekken, waar de deelnemers van Jans Pakhuys zich verder kunnen ontwikkelen op het creatieve gebied.

Waar Jans Pakhuys aangeeft doorgroeimogelijkheden te missen, is Scholen in de Kunst van mening dat hun cursisten kunnen blijven groeien. Dit realiseren zij door het aanbieden van cursussen op verschillende niveaus en de verscheidenheid aan docenten die ieder hun eigen kwaliteiten hebben en daarmee cursisten prikkelen (verder) te ontwikkelen. De betrokken docenten van de pilots hanteren een individuele werkwijze in hun cursus. Deze werkwijze komt overeen met de werkwijze die gehanteerd wordt bij Jans Pakhuys, waar zij ook individueel werken.

Uit een conferentie verslag over kunsteducatie voor mensen met een beperking, blijkt dat docenten een belangrijke speerpunt zijn in de participatie van deelnemers. In het functieprofiel van docenten is belangrijk dat docenten flexibel zijn en goed kunnen anticiperen op de mogelijkheden en ontwikkelingen van de cursisten²⁹. Scholen in de Kunst staat open voor het begeleiden van deelnemers en zal rekening houden met de specifieke vragen van deze doelgroep. Dit uit zich in het zoeken naar een passende docent, wat het gevoel van veiligheid van de deelnemers tijdens een cursus kan bevorderen.

9.3 Wat zijn de wensen van Scholen in de Kunst en de Amerpoort omtrent de participatie deelnemers in de wereld van de kunst?

Verwachtingen van Scholen in de Kunst naar Amerpoort

Scholen in de Kunst verwacht van de betrokken deelnemers dat zij het project als serieus beschouwen. De verwachtingen naar de deelnemers zijn gelijk aan de verwachtingen van de cursisten, de deelnemers worden als volwaardig gezien. Er wordt verwacht dat de zij alle cursusdagen aanwezig zijn en de cursus als kunsteducatie zien en net als dagbesteding³⁰. Zelfstandigheid tijdens een cursus is een belangrijk begrip om door te stromen naar de reguliere cursussen. In dit onderzoek wordt onder zelfstandigheid verstaan: cursisten kunnen zelf hun spullen pakken en zelf vragen stellen³¹. Hierbij speelt het verstandelijke niveau van de deelnemer een grote rol.

Tijdens de lessen poppentheater is duidelijk geworden dat deze groep voor één docent te groot is. Het verstandelijke niveau van de deelnemers was erg verschillend en sommige

²⁸ Interview J2 22-03-2010

²⁹ Kunsteducatie voor mensen met een beperking, blz. 6

³⁰ Interview S3 15-03-2010

³¹ Interview S4 26-03-2010

deelnemers hadden zowel een verstandelijke als een lichamelijke beperking. De docent vertelde dat dit duidelijk een knelpunt voor hem was.³²

Scholen in de Kunst verwacht vooral kennis te mogen ontvangen over de deelnemers die naar hen komen. Op vragen als: wie zijn de deelnemers, op welke manier communiceren wij met hen wat willen de deelnemers leren, willen zij graag antwoord krijgen van de Amerpoort.

De Amerpoort wil liever experimenteren. In plaats van voorzorgmaatregelen (kennisoverdracht) willen zij liever kijken wat er gebeurt, zij willen ruimte bieden voor spontane acties. Ter vergelijking: vanaf de geboorte van een baby tot ongeveer negen maanden is lichaamstaal de enige taal die een baby spreekt. Door goed naar de reacties van de baby te kijken, leert de ouder intuïtief wat het kind nodig heeft. Dit is een spontane reactie³³.

Er is begrip voor elkaars situatie nodig. Beide werelden gaan aan een nieuw project deelnemen en dat is voor beide spannend. Tijdens de pilots is de begeleiding die met de deelnemers mee gaat belangrijk, deze is vertrouwd. Voor de docenten is het belangrijk dat deze ondersteuning krijgt in het werken met de deelnemers en dat zij hun verhaal kwijt kunnen.³⁴

De Amerpoort is een belangrijke schakel voor Scholen in de Kunst om deelnemers te werven voor hun nieuwe cursussen. Volgens marketingonderzoek van Nielsen is mond-tot-mondreclame met 78% namelijk de meest betrouwbare bron voor consumenten³⁵. Scholen in de Kunst hoopt dat de Amerpoort hen door middel van mond-tot-mondreclame meer naamsbekendheid wil geven.

Verwachtingen van de Amerpoort naar Scholen in de Kunst

De Amerpoort verwacht van Scholen in de Kunst dat zij plaats weet te vinden voor mensen met een verstandelijke beperking. Dat de mensen met een beperking deel kunnen nemen aan de reguliere cursussen.

Volgens betrokken OWP leden van de Amerpoort is Scholen in de Kunst is een warm bad met veel aardige en creatieve mensen waar interessante gesprekken mee gevoerd kunnen worden. Tijdens interviews wordt benoemd dat het echter lastig is om bij Scholen in de Kunst daadwerkelijk tot zaken/ actie te komen³⁶. De tegenpartij (in dit geval de Amerpoort) kan hierdoor na verloop van tijd afhaken.³⁷ Dit zou de participatie van de deelnemers en de daaruit voortvloeiende inclusie kunnen vertragen.

Jans Pakhuys is bezig om netwerken te ontwikkelen om cliënten te ondersteunen in activiteiten. Dit kan alleen nog versterkt en verbeterd worden. Een optie is een zelfde project als nu met Scholen in de Kunst gaande is uit te voeren in Utrecht of Hilversum.³⁸ Amerpoort verwacht dat er onderzoek gedaan gaat worden naar hoe mensen met een verstandelijke beperking benaderd kunnen worden om bij Scholen in de Kunst een cursus te gaan volgen.³⁹

³² Interview S5 29-03-2010

³³ <http://www.massagepraktijkjoyce.eu/Babymassage.html>

³⁴ Interview S2 11-03-2010

³⁵ Mond-tot-mond reclame nog steeds het effectiefste, The Nielsen Company

³⁶ Interview E1 31-03-2010

³⁷ Onderzoek van finale naar muze door Franzen/Partners

³⁸ Interview J1 23-03-2010

³⁹ Interview J2 22-03-2010

Scholen in de Kunst moet naar de deelnemers moet blijven kijken. Elke deelnemer is anders. Hun verstandelijke- of lichamelijke beperking kan een rol spelen in het deelnemen aan een cursus. Het is mogelijk dat de cursussen steeds aangepast moeten worden.

Het ideale plaatje voor Scholen in de Kunst en Amerpoort

In het ideale plaatje participeren de deelnemers bij Scholen in de Kunst. De openheid van deelnemers en cursisten staan centraal. Goede communicatie tussen beide werelden is nodig om dit project door te zetten. Amerpoort wil dat de deelnemers gezien gaan worden door de andere cursisten. 'Laat ze lekker met elkaar koffie drinken, of zelfs samen in een cursus zodat de participatie echt van start kan gaan en er uiteindelijk inclusie gaat ontstaan', aldus een begeleider van de Elleboog.⁴⁰

9.4 Welke mogelijkheden zijn er om participatie plaats te laten vinden tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort voor deelnemers in de wereld van de kunst?

Een samenwerking tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort sluit aan bij het doel van het project van 'Kunst Inclusief'. Zij willen dat mensen met een beperking volwaardig kunnen participeren in de wereld van kunst.⁴¹ Deze participatie wordt tot stand gebracht als Scholen in de Kunst en de Amerpoort tot een samenwerking komen waarin de participatie van deelnemers wordt bevordert in de wereld van kunst. Door deze samenwerking krijgen de deelnemers een deskundige bevordering of aanvulling op het kunstaanbod dan waar zij nu gebruik van kunnen maken. Scholen in de Kunst en de Amerpoort streven in hun samenwerking naar een hoger doel dan alleen de participatie van mensen met een beperking in de wereld van kunst. Zij willen dat mensen met een beperking kunnen deelnemen aan reguliere cursussen bij Scholen in de Kunst in hun vrije tijd (dus naast de dagbesteding). Er ontstaat inclusie, omdat deelnemers onderdeel zijn van de reguliere groepen en dezelfde mogelijkheden krijgen als cursisten (mensen zonder een beperking). Het krijgen van gelijke kansen, het er mogen zijn en gezien worden speelt volgens zowel Scholen in de Kunst als de Amerpoort een grote rol⁴².

Één van de eerste stappen in dit proces, is dat deelnemers de kans krijgen om naar Scholen in de Kunst te komen. Dit kan door zich aan te sluiten bij de reguliere cursusgroepen, of door het aanbieden van een speciaal cursusaanbod voor hen. (welke mogelijkheden zien en willen de Amerpoort en Scholen in de kunst?) Belangrijk bij deze inclusie is dat Scholen in de Kunst de situatie aanpast aan de gewenste situatie⁴³, dat deelnemers en cursisten dezelfde cursus kunnen volgen en dezelfde kansen krijgen. Deze aanpassingen kan zich richten op de gebruiksvriendelijkheid van het gebouw, maar ook op bijvoorbeeld op mogelijke toelatingseisen van een cursus. Deze kunnen versoepeld worden op het moment dat een deelnemer zich aanmeld.

Om de inclusie waarin deelnemers en cursisten samen een cursus volgen tot stand te brengen, moet er onder andere rekening gehouden worden met het verstandelijk niveau van de deelnemers. De inzet en motivatie van de deelnemer om de cursus te volgen, om iets nieuws te leren is een grote voorwaarde om hen als docent te begeleiden⁴⁴.

⁴⁰ Interview E131-03-2010

⁴¹ <http://www.kunstinclusief.nl/nl-NL/Overhetproject/WatIsKunstInclusiefQ->

⁴² Interview E1 31-3-2010

⁴³ <http://www.wikipedia.org/wiki/Inclusie>

⁴⁴ Interview S3 15-3-2010

Tijdens de pilots is gebleken dat sommige deelnemers behoefte hebben aan individuele begeleiding. Afhankelijk van hun wensen voor deze individuele begeleiding, de mate van zelfstandigheid van de deelnemer en van bepaalde gedragingen/ gedragsproblematiek van deze deelnemer, kan het volgens een begeleider van het Jans Pakhuys wenselijk zijn als zij extra ondersteuning krijgen van een maatje⁴⁵. Vooral als er naar een inclusie wordt toegewerkt waarin deelnemers en cursisten dezelfde cursus volgen. Om iedereen te voorzien in hun behoeften van tijd, begeleiding en aandacht kan extra ondersteuning van een vrijwilliger of maatje uitkomst bieden. De behoefte van de deelnemer moet hierbij niet uit het oog verloren worden.

Om mogelijkheden te creëren voor deelnemers bij Scholen in de Kunst, zullen Scholen in de Kunst en de Amerpoort duidelijk naar elkaar moeten communiceren, heldere afspraken maken en voorzal zich flexibel moeten opstellen naar elkaar⁴⁶. Elkaar leren kennen, open staan voor contact en weten wat je elkaar te bieden hebt, kan volgens een docent van Scholen in de Kunst de basis vormen voor een samenwerking. Zij moeten van elkaar weten wat zij verstaan onder (volwaardige) participatie, inclusie, talentontwikkeling en professionele kunst. Door deze gelijkstemming over de begrippen kan miscommunicatie voorkomen worden en zullen zij gemakkelijker naar hetzelfde doel toewerken. Een begeleider van het Jans Pakhuys wilde uitzoeken hoe de samenwerking tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort uitgediept kan worden en verwacht hierin een actieve rol van Scholen in de Kunst. 'Nu, met de pilots, voel ik dat het een leuk uitprobeersel is, maar dan weet ik niet of ze het echt gaan voortzetten. Ik denk dat zij juist actief moeten doen om echt de participatie van deze doelgroep te vergroten. Maar dat lijkt mij wel interessant. Ook meer samenwerking met hogescholen van de kunsten van de docentenopleiding, dat dit meer bekendheid zou krijgen bij kunstopleidingen'⁴⁷.

Inzet en het daadkrachtig optreden zijn nodig om in de samenwerking de verdieping in te gaan. Het uitwisselen van expertise en elkaar ondersteunen in het nieuwe spelen hierin een rol. 'Binnen Scholen in de Kunst zou ik wel graag mensen willen coachen in het omgaan met mensen met een verstandelijke beperking', aldus de muziekbegeleider van de Amerpoort.⁴⁸ Door deze ondersteuning heeft de docent een klankboord om zijn verhaal kwijt te kunnen en om vragen te stellen.

In de samenwerking tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort zijn er uitdagingen waar zij rekening mee moeten houden. Één van deze uitdagingen is het vervoer. Het regelen van vervoer op maat, de deelnemers te laten vervoeren van en naar Scholen in de Kunst⁴⁹ en daarbij horende kosten is een aandachtspunt waar een oplossing voor gezocht zal moeten worden. In deze oplossing zal er rekening gehouden moeten worden dat de cursussen toegankelijk en betaalbaar zijn voor de deelnemers.

Scholen in de Kunst kan in het zoeken naar een oplossing voor deze uitdaging ondersteund worden door de Amerpoort. Een mogelijkheid voor het vervoer is dat de deelnemers door een begeleider van de dagbesteding naar Scholen in de Kunst wordt gebracht. Een begeleider van het Jans Pakhuys zet haar vraagtekens bij deze mogelijkheid⁵⁰. Wat gebeurt er als Scholen in de Kunst een cursus in de avonduren aanbiedt? Of op een dag dat een deelnemer niet bij Jans Pakhuys is? Ook spelen kosten en de hoeveelheid personeel een rol.

⁴⁵ Interview J2 22-3-2010

⁴⁶ Interview S5 29-3-2010

⁴⁷ Interview J2 22-3-2010

⁴⁸ Interview E1 31-3-2010

⁴⁹ Interview S1 11-3-2010

⁵⁰ Interview J3 26-3-2010

Op het moment dat een begeleider met de deelnemers meegaat naar Scholen in de Kunst, is er te weinig personeel in huis om de deelnemers die bij het Jans Pakhuys blijven, te begeleiden.

10. Conclusie vraagstelling

Op welke manier kan de samenwerking tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort de participatie van deelnemers bevorderen in de wereld van de kunst?

Scholen in de Kunst en de Amerpoort kunnen en willen gebruikmaken van elkaars expertise om de participatie van deelnemers⁵¹ in de wereld van kunst te bevorderen. In hun samenwerking streven zij naar een hoger doel dan de participatie van mensen met een beperking, namelijk inclusie in de wereld van kunst. Zij willen dat mensen met een beperking in hun vrije tijd kunnen deelnemen aan cursussen bij Scholen in de Kunst.

Scholen in de Kunst wil mensen in aanraking brengen met kunst en staat open voor het begeleiden van deelnemers. Dit laten zij zien door het ontwikkelen van een speciaal cursusaanbod voor de deelnemers. In dit cursusaanbod kan Scholen in de Kunst ondersteund worden door de Amerpoort, waardoor de cursussen goed aansluiten bij de doelgroep. Amerpoort wil dat de deelnemers geaccepteerd worden door docenten, medewerkers en cursisten⁵² van Scholen in de Kunst en volwaardig kunnen deelnemen aan het cursusprogramma.

Om de samenwerking vorm te geven, is het belangrijk dat Scholen in de Kunst en de Amerpoort regelmatig met elkaar in gesprek gaan over verschillende aspecten die de participatie en inclusie van de deelnemers bevorderen.

Deze aspecten zijn:

- Elkaar op de hoogte brengen van hun visie over participatie en inclusie. Wat verstaat Scholen in de Kunst hieronder en wat verstaat de Amerpoort en hoe gaan zij om met deze participatie en inclusie?
- Nagaan wat Scholen in de Kunst en de Amerpoort van elkaar nodig hebben. De Amerpoort kan haar expertise over de begeleiding van verstandelijk beperkten delen met Scholen in de Kunst. Onder deze expertise valt het delen van kennis over de verstandelijk beperking van de deelnemers en het geven van tips over de communicatie met de deelnemers. Het delen van elkaars expertise geeft de docent extra kennis mee om de cursus voor te bereiden.
- Kijken wat de deelnemers nodig hebben. Bijvoorbeeld door met de deelnemer in gesprek te gaan om te vragen wat zijn behoeften en wensen zijn. Maar ook om kennis te vergaren over wat heeft de deelnemer nodig heeft van een docent en of zij extra begeleiding nodig hebben.

Zowel de werkwijze van Scholen in de Kunst als de Amerpoort is individueel gericht, maar de docent van Scholen in de Kunst zal meer rekening moeten houden met het verstandelijk niveau en de mate van zelfstandigheid van de deelnemers en of zij extra ondersteuning van een derde nodig heeft. De wensen en behoeften van de deelnemers

⁵¹ N.B. In dit onderzoek wordt onder deelnemers verstaan: mensen met een verstandelijke beperking die gaan deelnemen aan een cursus bij Scholen in de Kunst.

⁵² N.B. In dit onderzoek wordt onder cursisten verstaan: mensen zonder verstandelijke beperking die deelnemen aan een cursus bij Scholen in de Kunst.

staan hierin centraal. De deelnemers moeten zich veilig voelen binnen de cursus en bij de begeleiding.

Door een samenwerking tussen Scholen in de Kunst en de Amerpoort ontstaat inclusie, omdat deelnemers onderdeel zijn van de reguliere groepen en dezelfde mogelijkheden krijgen als cursisten (mensen zonder een beperking). Het krijgen van gelijke kansen en het er mogen zijn (gezien worden) speelt een grote rol⁵³.

De talentontwikkeling van de deelnemers wordt bevorderd, omdat zij les krijgen van professionele kunstenaars. Deelnemers krijgen de kans om met nieuwe en/ of meer materialen te werken. Zij worden begeleid in het leren maken van eigen keuzes als kunstenaar. Dit maakt dat de deelnemers worden erkend in hun vakmanschap.

11. Aanbevelingen

Aan de hand van de conclusie zijn onderstaande aanbevelingen geformuleerd. Het doel van deze aanbevelingen is het bevorderen van de participatie van deelnemers in de wereld van kunst.

- De betrokken docenten krijgen elke maand in aanwezigheid van de begeleider van de Amerpoort supervisie/coaching. Tijdens deze bijeenkomsten kunnen zij:
 - Ervaringen met elkaar delen.
 - Knelpunten bespreken.
 - Alternatieven bedenken.
 - Vragen stellen aan de begeleider.

Het doel van deze supervisie/coaching is enerzijds extra ondersteuning van de docenten en anderzijds de deelnemers zo goed en zo veel mogelijk ondersteuning in hun talentontwikkeling.

In het tweede cursusjaar kan de supervisie/coaching naar behoefte van de docenten voortgezet worden.

- De docenten kunnen een dag meedraaien bij Jans Pakhuys of de Elleboog. Het doel hiervan is hen een duidelijker beeld geven wat de behoeften van de deelnemers zijn wat betreft structuur, veiligheid en communicatie.
- De docenten zouden in het cursusprogramma rekening kunnen houden met de mogelijkheden en beperkingen van de deelnemers. Dit kan door:
 - Tijd nemen voor ontvangst. De docent geeft de deelnemer de tijd om de omgeving in zich op te nemen, dit kan resulteren in een gevoel van veiligheid en vertrouwen.
 - Het gebruik maken van een flap-over. Hierop is het lesprogramma terug te vinden, de deelnemer weet waar hij aan toe is.
 - Het gebruik maken van een plattegrond van het lokaal, bijvoorbeeld op een flap-over (het behouden van overzicht voor de deelnemer).
 - Regelmatig controleren of het goed gaat met de deelnemer of hij met de handelen uit de voeten kan komen.
 - De tijd nemen om de les af te sluiten.

⁵³ Interview E1 31-3-2010

- Extra ondersteuning tijdens de cursus voor deelnemers zijn onontbeerlijk. Met extra ondersteuning krijgen alle deelnemers meer aandacht en begeleiding in hun vaardigheden waarmee hun talentontwikkeling meer wordt gestimuleerd. Deze extra ondersteuning kan op verschillende manier verkregen worden, te weten ondersteuning voor de docent en individuele ondersteuning van de deelnemer. Zowel Scholen in de Kunst als de Amerpoort kan vrijwilligers werven die de docent willen ondersteunen tijdens de cursus. Daarnaast kan er beroep gedaan worden op diverse Maatjes projecten. Ook studenten van de HU, ROC ASA en ROC Midden Nederland kunnen gevraagd worden om de docent en de deelnemers te ondersteunen tijdens de cursussen. Scholen in de Kunst kan hierin een regeling met school treffen, bijvoorbeeld dat studenten studiepunten hiervoor kunnen krijgen.
- Om tot een inclusie te komen, is het voor de deelnemers wenselijk dat zij bij Scholen in de Kunst sociale contacten kunnen opdoen met mensen zonder beperking. Door het cursusaanbod voor de deelnemers met dagen en tijden aan te laten sluiten op het reguliere cursusaanbod, kunnen deelnemers bijvoorbeeld voor of na de cursus met hen een praatje maken of een kop koffie drinken. Hiertoe moet een geschikte ruimte ingericht worden, moeten de mensen zonder beperking goed geïnformeerd worden en er moet een begeleider/vrijwilliger aanwezig zijn om waar nodig bij te sturen of te helpen.
- Als een cursist zich aanmeldt voor een cursus is hij persoonlijk verantwoordelijk voor zijn vervoer. Deelnemers kunnen samen met hun zorgcoördinator, persoonlijke begeleider, ouder of voogd kijken naar zijn of haar mogelijkheden. De kosten van het vervoer kunnen bijvoorbeeld betaald worden door het Rugzakje van de deelnemer, of door een andere subsidie. Scholen in de Kunst en de Amerpoort kunnen ook samen kijken naar mogelijkheden om het vervoer te regelen en de hieraan gebonden kosten (bijvoorbeeld (rolstoel)bus van de Amerpoort).
- Scholen in de Kunst en de Amerpoort moeten gebruikmaken van elkaars expertise. Hiervoor moeten zij:
 - Blijven communiceren.
 - Open staan voor elkaars wensen, gedachten, (on-)mogelijkheden.
 - Zich flexibel opstellen.
 - Initiatief tonen om elkaar te blijven motiveren
 Hiermee vergroten zij samen, blijvend, de participatie van deelnemers in de wereld van kunst!

12. Discussie

In de aanbevelingen zijn diverse mogelijkheden naar voren gekomen waarmee Scholen in de Kunst en de Amerpoort door middel van een samenwerking de participatie⁵⁴ van deelnemers in de wereld van kunst kunnen bevorderen, met als einddoel om inclusie te bereiken.

In de wereld van de kunst wordt er onderscheid gemaakt tussen drie vormen kunst:

- Professionele kunst: Kunst gemaakt door mensen die een kunstopleiding hebben gevolgd en beroepsmatig een kunstdiscipline uitoefenen.

⁵⁴ N.B. In dit onderzoek wordt onder participatie verstaan: mensen met een verstandelijke beperking nemen samen met mensen zonder een verstandelijke beperking deel aan de wereld van de kunst.

- Amateur kunst: Kunst gemaakt door mensen die geen (professionele) kunstopleiding hebben gevolgd. Zij zijn niet beroepsmatig actief in een kunstdiscipline.
- Outsiders kunst: Kunst gemaakt door mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking. De outsider staat buiten de openbare, officiële kunst. Zij inspireert zich vrijwel nooit op voorgangers en tijdgenoten en maakt geen zelfgeformuleerde uitgangspunten. Overeenkomst tussen hun werk berusten op toeval. Outsiders zijn niet op een effect bij de toeschouwer uit.⁵⁵

In de wereld van de beeldende kunst is een verschuiving te zien van realistische kunst naar abstracte kunst. Aan het begin van de 20^e eeuw werd erkend dat mensen zich van binnen uit meer creatief gingen uitdrukken.⁵⁶ Deze kunstenaars tekenden niet meer letterlijk een portret of een landschap, maar schilderden naar hun gevoel met kleuren en vormen die hier bij hoorden. Het schilderen naar gevoel is terug te zien in de kunst die gemaakt wordt door mensen met een verstandelijk beperking. Een schilderij is volmaakt als dit een gevoel uitdrukt, ongeacht of het schilderij realistisch is of niet. Door deze verschuiving in de wereld van de beeldende kunst wordt er ruimte gecreëerd voor mensen met een beperking.

De deelnemers van Jans Pakhuys en de Elleboog hebben door middel van de pilots kennis kunnen maken met Scholen in de Kunst. Hiermee werd een stap gemaakt in de realisatie van de inclusie van deelnemers in de reguliere kunstwereld. Momenteel zijn zij bezig met participatie, zij hebben een cursusaanbod ontwikkeld voor mensen met een beperking/special needs. Scholen in de Kunst zal deze participatie voortzetten om inclusie te bewerkstelligen, dat mensen met en mensen zonder een beperking samen dezelfde cursus volgen.

Het bespreken van deze inclusie kan leiden tot de volgende stellingen:

- Door inclusie te laten ontstaan kunnen deelnemers deelnemen aan reguliere cursussen.
- Deelnemers moeten net als ieder ander de mogelijkheid krijgen om door te stromen naar professionele kunst⁵⁷. Een mogelijkheid hiervoor is dat zij bij een kunstacademie een opleiding kunnen volgen.
- Deelnemers kunnen net als ieder ander een professionele kunstenaar worden.
- Er moet geen onderscheid gemaakt worden tussen professionele kunst en outsiders kunst.

Deze informatie en stellingen kunnen leiden tot de volgende vragen:

- Wat is (professionele) kunst?
- Wat is het verschil tussen professionele kunst en outsiders kunst?
- Wat is (volwaardig) participeren?
- Wat is er nodig om deelnemers te laten participeren bij Scholen in de Kunst?
- Wat heeft de deelnemer nodig om te participeren bij een cursus van Scholen in de Kunst?
- Wat wilt de deelnemer? Heeft hij zelf behoefte aan extra ondersteuning of wilt hij zelfstandig de cursus volgen?

⁵⁵ <http://www.jannemiektukker.nl/outsiderart.htm>, Van Berkum 1998, 240/243

⁵⁶ Het boek van jou en mij. Blz. 76

⁵⁷ Onder professionele kunst wordt verstaan: kunst gemaakt door mensen die een kunstopleiding hebben gevolgd en beroepsmatig een kunstdiscipline uitoefenen.

13. Referenties

Boeken

- Cohen, F.G. (2004). *Kunst van mensen met een verstandelijke handicap; expertmeetings 2004*, Purmerend: Stichting K4.
- Loghum, B. S. van (2003). *Het boek van jou voor mij. Verhalen en werken uit Matisse, Atelier voor outsiderkunstenaars*, Elst, Stichting De Driestroom.
- Hesselink, L., Jorissen, P.(1999). *Kunst en handicap in Nederland: de positie van kunstenaars met lichamelijk of verstandelijke handicap*, Amsterdam:Boekmanstudies.
- Baarda, D.B., De Goede, M. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek* (2^e druk), Groningen: Noordhoff Uitgevers B.V.
- Keken, H. Van (2006). *Voor het onderzoek: het formuleren van de probleemstelling*, Den Haag: Boom Onderwijs.
Extra informatie over boek *Wat is onderzoek*:
<http://www.boomonderwijs.nl/uitgave/118/DigitalecursusWatisonderzoek>
- Weg, F. (1998). *Omgaan met probleemgedrag van verstandelijk gehandicapten*, Baarn: Uitgeverij H. Nelissen.

Informele/ ongebundelde publicaties

- Opzet pilot één
- Beleidsplan Scholen in de Kunst 2005-2008
- Notulen OWP 2e bijeenkomst 05-11-2009
- Notulen OWP 3e bijeenkomst 10-12-2009
- Notulen OWP 4e bijeenkomst 14-01-2010
- Notulen OWP 5e bijeenkomst 18-02-2010
- Cultuurnetwerk Nederland (2009), *Kunsteducatie voor mensen met een beperking*; verslag conferentie 26 maart 2009, SKVR Rotterdam

Artikelen

- Amerpoort dienstverlening aan mensen met een beperking (brochure).
- Asperen, E. van, Krijger, H., *Hoe gewoon is 'anders dan anders'*. De binnenkant van de mediator en de buitenkant van de ander.

Audiovisuele bronnen

- PowerPoint 'Kunst Inclusief' programma van eisen. Het belang van anders. Dia 24
- Veronica, Down met Johnny, Aflevering 3, 22-03-2009 23:00 uur:
<http://www.veronicatv.nl/web/show/id=377207/langid=43/media=63422/page=1>
- Vara, De wereld draait door, 15-03-2010, Gesprek 2:
 - [http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/Video-detail.628.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=15763&tx_ttnews\[backPid\]=626&tx_ttnews\[cat\]=148&kalender=1268658120&cHash=6dc77c4dc5](http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/Video-detail.628.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=15763&tx_ttnews[backPid]=626&tx_ttnews[cat]=148&kalender=1268658120&cHash=6dc77c4dc5)

Internet

- <http://www.vsan.nl/home.html>
Organisatie: Special Arts
Webroute: www.specialarts.nl
Geraadpleegd op 17-11-2009
- <http://www.franzen-partners.nl/publication.php?id=29>
Organisatie: Franzen/ Partners
Webroute: www.google.nl, zoekterm leidinggeven en faciliteren
Geraadpleegd op 21-05-2010
- <http://www.managersonline.nl/nieuws/6325/mond-tot-mond-reclame-nog-steeds-het-effectiefste.html>
Organisatie: Managers online
Webroute: www.google.nl, zoekterm reclame maken
Geraadpleegd op 21-05-2010
- <http://www.kunstinclusief.nl/error.html?aspxerrorpath=/nl-NL/Overhetproject/WatisKunstInclusiefQ>
 - De informatie op deze website komt tot stand onder verantwoordelijkheid van het project Kunst Inclusief.Organisatie: Kunst Inclusief.
Webroute: www.kunstinclusief.nl
Geraadpleegd op 17-11-2009
- <http://www.kunstinclusief.nl/nl-NL/Overhetproject/WatisKunstInclusiefQ->
 - De informatie op deze website komt tot stand onder verantwoordelijkheid van het project Kunst Inclusief.Organisatie: Kunst Inclusief.
Webroute: www.kunstinclusief.nl
Geraadpleegd op 17-11-2009
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Kunst>
Organisatie: Wikipedia
Webroute: www.google.nl, zoekterm Definitie Kunst
Geraadpleegd op 17-11-2009
- <http://www.jannemiektukker.nl/outsiderart.htm>
Organisatie: Jannemiek Tukker
Webroute: www.google.nl, zoekterm outsiders art geschiedenis
Geraadpleegd op 10-03-2010
- <http://www.messagepraktijkjoyce.eu?Babymassage.html>
Organisatie: Massagepraktijk Joyce
Webroute: www.google.nl, zoekterm lichaamstaal
Geraadpleegd op 21-05-2010
- <http://www.inclusie.nl/index2.asp>
Organisatie: Stichting Perspectief
Webroute: www.google.nl, zoekterm inclusie
Geraadpleegd op 15-12-2009
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Inclusie>
Organisatie: Wikipedia

Webroute: www.google.nl, zoekterm inclusie

Geraadpleegd op 15-12-2009

- http://www.arcon.nl/admin/doc_center/docs/Essay_Participatie_Concept_Arcon.pdf
Organisatie: Arcon, Drs. Patrica Bron, ongepubliceerd
Webroute: www.google.nl, zoekterm participatie
Geraadpleegd op 15-12-2009
- <http://www.encyclo.nl/begrip/participeren>
Organisatie: Encyclo
Webroute: www.google.nl, zoekterm participeren definitie
Geraadpleegd op 15-12-2009

Experts

- S1, een manager van Scholen in de Kunst, 11-03-2010, Amersfoort: Scholen in de Kunst, *participatie van deelnemers bevorderen binnen Scholen in de Kunst*
- S2, projectleidster van Scholen in de Kunst, 11-03-2010, Amersfoort: Scholen in de Kunst, *participatie van deelnemers bevorderen binnen Scholen in de Kunst*
- S3, medewerkster Scholen in de Kunst, 15-03-2010, Amersfoort: atelier S3, *participatie van deelnemers bevorderen binnen Scholen in de Kunst*
- S4, medewerker Scholen in de Kunst, 26-03-2010, Amersfoort: Scholen in de Kunst, *participatie van deelnemers bevorderen binnen Scholen in de Kunst*
- S5, medewerker Scholen in de Kunst, 29-03-2010, Amersfoort, *participatie van deelnemers bevorderen binnen Scholen in de Kunst*
- J1, manager dagbesteding Amerpoort, 26-03-2010, Amersfoort: Jans Pakhuys, *samenwerking Scholen in de Kunst omtrent participatie deelnemers*
- J2, medewerkster dagbesteding Amerpoort Jans Pakhuys, 22-03-2010, Amersfoort: Jans Pakhuys *samenwerking Scholen in de Kunst omtrent participatie deelnemers*
- J3, medewerkster dagbesteding Amerpoort Jans Pakhuys, 26-03-2010, Amersfoort: Jans Pakhuys *samenwerking Scholen in de Kunst omtrent participatie deelnemers*
- E1, medewerker dagbesteding de Elleboog, 31-03-2010, Amersfoort: Hogeschool Utrecht te Amersfoort, *samenwerking Scholen in de Kunst omtrent participatie deelnemers*
- E2, stagiaire dagbesteding de Elleboog, 27-03-2010, Amersfoort *samenwerking Scholen in de Kunst omtrent participatie deelnemers*
- Deelnemers, 12-03-2010, Amersfoort: Scholen in de Kunst, pilot 1, *wensen van deelnemers omtrent participatie in de wereld van de kunst*
- Deelnemers, 12-03-2010, Amersfoort: Scholen in de Kunst, pilot 1, *wensen van deelnemers omtrent participatie in de wereld van de kunst*
- Deelnemers, 12-03-2010, Amersfoort: Scholen in de Kunst, pilot 2, *wensen van deelnemers omtrent participatie in de wereld van de kunst*
- Deelnemers, 19-03-2010, Amersfoort: Scholen in de Kunst, pilot 2, *wensen van deelnemers omtrent participatie in de wereld van de kunst*
- Deelnemers, 26-03-2010, Amersfoort: Scholen in de Kunst, pilot 2, *wensen van deelnemers omtrent participatie in de wereld van de kunst*

B Opbrengsten OWP Amersfoort

B.1 Inleiding

Zoals uitvoerig aangetoond in de eerste fase van Kunst Inclusief⁵⁸ (2008-2009), moet het kunstbeoefeningsaanbod voor mensen met speciale wensen toegankelijker worden gemaakt (zie hoofdstuk 1). Deze mensen ervaren bovendien te vaak dat ze een bijrol krijgen in hun kunstbeoefening. Ze hebben te kennen gegeven goede ideeën te hebben voor verbetering. In de tweede fase van Kunst Inclusief onderzochten wij daarom samen met hen hoe hun kunstontwikkeling en cultuurparticipatie kan worden verbeterd. Een jaar lang werd in drie zogenaamde ontwikkelwerkplaatsen gezocht hoe deze talentvolle mensen het best tot hun recht komen. Kunstbegeleiders, cursisten, onderzoekers en studenten ontwikkelden daarin eindproducten en toepassingsmogelijkheden op gebruikersniveau: leerinstrumenten, technieken en methoden om de professionalisering van kunstbegeleiders te verbreden en te verrijken.

De ontwikkelwerkplaatsen kregen een drievoudige opdracht mee.

- Resultaten moeten bijdragen aan de vormgeving van inclusief leerbeleid voor kunstontwikkeling voor mensen met beperkingen. 'Inclusief leren' wordt als leerconcept opgevat (Grooff, 2005). De praktijkstudies zijn er steeds op gericht dat enerzijds de samenleving wordt weerspiegeld en anderzijds de dagelijkse praktijk in de ateliers en centra voor de kunsten wordt getoond. De uit te dragen visie is beroepsvormend voor kunstbegeleiders.
- Er moeten doorlopende leerlijnen voor mensen met beperkingen worden ontwikkeld, in samenwerking met organisaties en educatievoorzieningen, zodat deze mensen op basis van eerder verworven competenties kunnen doorleren. Het faciliteren van dergelijke leerprocessen bij doorleren vraagt van de kunstbegeleider een focus op duurzaam en maatschappelijk verantwoord leren. De uit te dragen aanpak is beroepsvormend voor kunstbegeleiders.
- De resultaten moeten aansluiten bij de landelijke ontwikkelingen rondom sociale activering van burgers met een beperking. Maatschappelijke participatie moeten worden verhoogd en sociaal isolement en uitsluiting moet worden voorkomen en worden doorbroken. Maatschappelijk zinvol werk, waarmee economisch wordt bijgedragen, kan een eerste stap naar betaald werk betekenen.

De centrale opdracht voor de ontwikkelwerkplaatsen was het ontwikkelen van toepassingsmogelijkheden en nieuwe theorievorming rondom het thema kunst inclusief, specifiek kunstparticipatie. Met toepassingsmogelijkheden wordt bedoeld het ontwikkelen van leerinstrumenten, technieken en methoden welke de professionalisering van kunstbegeleiders verbreed en verrijkt. Nieuwe theorievorming en de leerinstrumenten zijn vanuit de conclusies uit de praktijkstudies ontwikkeld. Omdat er binnen het project geen tijd en gelegenheid was voor vervolgonderzoek is er geen ervaring opgedaan met de ontwikkelde instrumenten en is geen nieuwe empirie verzameld. Het verwerven en toepassen van nieuwe competenties binnen het vakgebied van kunstbegeleider maakt dat deelnemers kans krijgen hun competenties te vergroten en te vernieuwen (wederkerig leren). We hopen dat er als vervolg meer onderzoek kan plaatsvinden naar competentieontwikkeling van deelnemers en kunstbegeleiders.

⁵⁸ Onderzoeksrapportage kunst inclusief 2008-2009

B.2 Leerinfrastructuur

In Kunst Inclusief is gekozen voor een strategie 'van onderop', wat wil zeggen dat de uitkomsten uit de onderzoekspraktijken leidend zijn voor besluitvorming en voortgang. Het is dus de artistieke participatie, oftewel de deelnemer en zijn kunstontwikkeling, die de resultaten van de ontwikkelwerkplaatsen hebben bepaald. Deze uitkomsten werden doorgegeven aan en besproken in de stuurgroep van het project, waarin zowel de regionale partners in de ontwikkelwerkplaatsen als de landelijke organisaties vertegenwoordigd waren. In de stuurgroep zijn de opbrengsten o.a. vertaald naar beleidsaanbevelingen (zie hoofdstuk 7).

De onderzoekers en deelnemers van iedere ontwikkelwerkplaats kwamen geregeld bij elkaar. Hierbij kregen zij ondersteuning van een facilitator van een van de hogescholen. Deze had als taak het leerproces te coachen.

Rol en taak van de facilitators

- De facilitators waren voorwaardenscheppend in het leren en ontwikkelen van de docenten en studenten van de hogescholen; de kunstbegeleiders van de ateliers en centra voor de kunsten; en de deelnemers.
- De facilitators hebben situaties gecreëerd waarin het leervermogen van kunstbegeleiders en deelnemers is aangesproken (gebruik van dialoog, betekenisgeving, coachende en empowerende stijl, leerruimte, ervaringsdeskundigheid benutten).
- De facilitators hebben onderling voortdurend inhoudelijke afstemming gezocht en zijn blijven werken vanuit de in paragraaf 3.1 genoemde resultaatgebieden. Zij hebben het proces en de opbrengsten teruggekoppeld aan de regiegroep en stuurgroep.

Ook zijn er een aantal collectieve bijeenkomsten geweest, waarbij alle leden van de drie ontwikkelwerkplaatsen samen kwamen om bijvoorbeeld te discussiëren, elkaar feedback te geven en na te denken over te ontwikkelen leerinstrumenten en andere eindproducten. Die bijeenkomsten hadden allemaal het karakter van een leerkring. Niet de functie of rol van de deelnemers aan de collectieve bijeenkomsten stond centraal, maar hun inbreng, ervaringskennis en kunde. We kozen voor de leervorm wederkerig leren, waarmee we de kloof dichtten tussen de rol van de kunstbegeleiders en andere professionals en de deelnemers (Van Biene, 2005). In de collectieve bijeenkomsten ging het om kennismaken met andere visies en ideeën en verdieping tweegbrengen in de thema's van de ontwikkelwerkplaatsen. Er is dus gekozen voor een leergerichte aanpak, die uitnodigt tot kennis delen en verdubbelen, voortgang en daadkracht en doel- en productrealisatie.

De drie ontwikkelwerkplaatsen focusten elk op een verschillend thema, die echter wel verbonden zijn met elkaar. Deze thema's waren: 'in-, door- en uitstroom' (Amersfoort), 'deelnemers als actor in de kunst' (Den Haag) en 'werkplekleren' (Nijmegen).

B.3 Ontwikkelwerkplaats Amersfoort: in-, door- en uitstroom in de kunstbeoefening

De ontwikkelwerkplaats Amersfoort hield zich bezig met de vraag hoe de in-, door- en uitstroommogelijkheden rond kunstbeoefening door mensen met een beperking verbeterd kunnen worden. Het gaat dan om de toeleiding naar de mogelijkheden die een centrum voor de kunsten biedt en hoe met deelnemers leertrajecten, mede in samenwerking met een zorgatelier, ontwikkeld kunnen worden.

In Amersfoort werd tevens onderzocht welke randvoorwaarden op organisatieniveau nodig zijn en welke consequenties de verbetering heeft voor de organisaties, professionals en deelnemers. De opbrengsten hiervan zijn o.a. verwerkt in hoofdstuk 6.

Deelnemende organisaties ontwikkelwerkplaats Amersfoort

In Amersfoort namen aan de ontwikkelwerkplaats Jans Pakhuys en de Elleboog en Scholen in de Kunst, deel. De twee eerstgenoemde voorzieningen maken deel uit van Amerpoort. Amerpoort is een organisatie die onder de noemer 'deskundig en betrokken' dienstverlening biedt voor gehandicapten wat betreft wonen, logeren, dagbesteding, vorming en training, vrijetijdsbesteding, thuiszorg, advies en ondersteuning. Zij streeft naar volwaardig burgerschap van haar deelnemers en biedt onder andere de mogelijkheid voor individuele ontwikkeling, het maken van eigen keuzes, vanuit een respectvolle benadering.

Jans Pakhuys is een cadeauwinkel, galerie en atelier ineens. In dit pand in de binnenstad van Amersfoort zijn exclusieve geschenken te koop, wordt kleurrijke kunst tentoongesteld en werken kunstenaars met een verstandelijke beperking in het atelier (www.amerpoort.nl/janspakhuys) Dagbestedingslocatie *De Elleboog* biedt een programma waarbij op basis van wensen van deelnemers gewerkt wordt aan individuele ontplooiing.

Scholen in de Kunst – met meerdere locaties in Amersfoort – is een centrum voor de kunsten dat iedereen de kans wil geven kunst te beleven in al zijn vormen. Dit met als doel mensen te stimuleren deel te nemen aan kunst en een eigen culturele weg uit te laten stippelen. *SIDK* verzorgt cursussen, projecten en voorstellingen in de kunstrichtingen beeldend, dans, muziek en theater. Het aanbod varieert van brede oriëntatie tot specialisatie en van kortlopende activiteiten tot langlopende projecten. *SIDK* streeft er naar haar activiteiten te laten plaatsvinden in een kunstzinnige, stimulerende en inspirerende omgeving. (www.scholenindekunst.nl)

Het thema blijkt niet eenvoudig omdat tal van aspecten een rol spelen. Vragen doemen op als: Wat is er nodig? Wie gaat wat doen? Met welk kennismateriaal, instrumenten en leersituaties werken we? Hoe ontwikkel je met een deelnemer een doorlopende leerlijn?

Kernbegrippen

Met gebruikmaking van de methode Meta-planning/Path-planning (zie BIAM® Coachen van leerprocessen, Van Biene, 2007), is een creatieve brainstorm gehouden rond de vraag: Welke (door)leerlijnen maken het mogelijk dat een persoon met een beperking bij zijn kunstzinnige ontwikkeling gebruik kan maken van in-, door- en uitstroommogelijkheden?

Deze brainstormmethode blijkt nuttig om in een samenwerkingsverband tussen een centrum voor de kunsten en een atelier te komen tot een gemeenschappelijk referentiekader, en op basis daarvan acties te ondernemen. Hieronder geven we de begrippen met daarbij enkele voorbeelden van de invulling daarvan.

1. Leerlijn
Masterclass keramiek decoreren, Workshop kennismaking aquarel, Vierjarige fulltime opleiding tot professioneel kunstenaar, Duo's naar presentatie, Jaarcursus boetseren. Verschillende disciplines, technieken, materialen, samenstelling groepen en samenwerkingsverbanden aangaan. Praktisch: oefenmaterialen, leertechnieken en -materiaal. Deelcertificaten, Workshops intern/extern, Netwerken buiten de sector. Kunstuitingen van vrije tijd (vrij van opdrachten).
2. Deelnemer
Iemand zonder... Iemand met... Verschillende niveaus bij elkaar of juist geclusterd, Verschillende doelgroepen als inspiratiebron voor elkaar laten werken. Aansluiten bij passie, mogelijkheden, aansluiting bij interesse en inspiratiebron.
3. Kunstzinnige ontwikkeling
Oriëntatie, Basis, Vervolg, Vergevoerd, Gevoerd. Doen, Uitvoeren, Proeven. Leer kijken (horen, voelen, ruiken), Durf los te laten (ontdekken), Prikkelen/uitdagen. Ontwikkelingsniveau vaststellen, Plan van aanpak, Vaststellen leer- en begeleidstijl. Breed aanbod van mogelijkheden voor kunstzinnige vorming (diversiteit).
4. Gebruik maken
Atelier/werkplaats, Vervoer, Zorg, Professionaliteit. Voorbeeld vorming, Instructie, Ontdekken, Kennisoverdracht Vice Versa tussen verschillende partijen. Andere professionals/specialisten inschakelen. Leren van elkaar, ook deelnemers onderling.
5. In-, door- en uitstroommogelijkheden
Instroom: op welke leeftijd, zijn er voorwaarden bv. wat betreft leervermogen en basiskennis, selectie op mogelijkheden/onmogelijkheden? Doorstroom: wat is de minimale ontwikkeling die gewenst is, mogen er/kunnen er doelen gesteld worden? Uitstroom: wanneer is een deelnemer zover dat uitstroom mogelijk is, wanneer is een gewenste ontwikkeling behaald? Nieuwe creaties, Nieuwe ontwikkeling.
6. Het leren ondersteunen
Voor vakdocenten: omgaan met beperkingen, omgaan met problemen in een groep, omgaan met praktische problemen. Handvaten voor kennisoverdracht en ontwikkeling. Koppeling met methodiek, Eigen initiatief model. In kaart brengen, Overdracht, Eenduidigheid, Hapklaar, Kleine stappen, Doel. Gemengde groepen met begeleiding vanuit zorg en kunstcentrum, Workshops, Ontwikkelplan, Leerplan per deelnemer.
7. Contextgebonden leren
Geborgd in opleiding, Gezamenlijke projecten, Voorstellingen, Tentoonstellingen. Kijk bij je buurman. Verbinding met groepen zoeken/creëren. Ontmoeting, Samen leren in kunst.

Op deze manier kan een gemeenschappelijk gedragen visie ontstaan. In Amersfoort werd deze als volgt verwoord:

- Laat het aanbod van het leren van kunstzinnige vaardigheden aansluiten, zodat deelnemers zich zelfstandig, buiten de kaders van de instelling, zich kunnen ontwikkelen in de samenleving.

- Heb aandacht voor de kwaliteit van sturen en aanbieden in relatie tot rechten en plichten om te leren binnen de context van de ontwikkeling van het individu.
- Kunst is emotie en spreekt de passie in mensen aan. Kunst plaatst de gevoelswaarde boven het tastbare resultaat.
- Laat een ieder de liefde voor de kunst op een speelse wijze ontwikkelen.
- Stimuleer, om elkaar te beter te leren begrijpen, de samenwerking met mensen met een beperking en met elkaar.
- Laat zien dat iedereen deelneemt aan de maatschappij.

Pilots

Met als uitgangspunt om inclusieve participatie te bewerkstelligen middels het samenbrengen van mensen met en zonder beperking, zijn er twee pilots gestart, waarbij deelnemers van cadeauwinkel, galerie en atelier Jans Pakhuys, behorende tot de zorginstelling Amerpoort, lessen hebben gevolgd bij kunsteducatiecentrum Scholen in de Kunst.

Vanuit het bestaande aanbod van Scholen in de Kunst is er vanuit de disciplines beeldend, theater, dans en muziek in twee verschillende pilots een reeks lessen van drie maal drie bijeenkomsten georganiseerd. De basis hiervoor werd gevormd door de wensen van mensen die vanuit Amerpoort aan de pilot wilde deelnemen. Hiertoe werd een enquête gehouden onder de deelnemers, die tevens is gebruikt bij de evaluatie van deze pilot.

De eerste cursus richtte zich op het onderzoeken van verbreding en verdieping d.m.v. lessen ruimtelijk vormgeven, model/portrettekenen en sieraad ontwerpen. De tweede cursus wilde deelnemers uitdagen tot participatie en ontwikkeling gericht op de kunstdisciplines theater, dans en muziek.

In eerste instantie was de bedoeling om gelijk gemengde groepen te maken van deelnemers met en zonder beperking. Besloten is de cursus eerst alleen voor deelnemers met een beperking aan te bieden. Overwegingen hierbij waren dat voor veel mensen het al een grote stap is om een cursus gaan volgen buiten de vertrouwde omgeving van het atelier van de instelling en dat er voldoende veiligheid geboden moet kunnen worden. Een tweede overweging is dat ook docenten de gelegenheid moeten krijgen vertrouwd te raken met deze doelgroep.

Deelnemers leerden via de cursus een nieuwe omgeving kennen, andere docenten, nieuwe materialen, technieken en mededeelnemers. De rol van de docent bij Scholen in de Kunst is, in deze context beschouwd, anders dan die van een kunstbegeleider. Een kunstbegeleider is, afhankelijk van de taken en de aard van de beperking, meer op de zorgbegeleiding van de deelnemers gericht dan een docent dat in eerste instantie is. De docent richt zich met name op de kunstzinnige ontwikkeling van de deelnemer. Door het maken van kleine stappen wordt het mogelijk dat deelnemers ook samen met anderen een cursus kunnen volgen. Een deelnemer kan na deelname aan de pilot, doorstromen naar een volgende – reguliere – cursus.

Hieronder geven we het voorbeeld van een van de twee ontwikkelde cursussen.

Pilot 1

Actie deelnemer

Instroom initiëren: de deelnemer – met een lichte beperking – maakt kennis met een andere werkplek en een andere docent. *Doorstroom realiseren:* door nieuwe beeldende werkvormen aan te bieden. *Uitstroom genereren:* de deelnemer heeft een eerste kennismaking met een kunstbegeleider van het centrum voor de kunsten. Deelnemer gaat daarna - bij gunstig vervolg (intrinsieke motivatie) - naar een centrum voor de kunsten om deel te nemen aan een cursus naar keuze.

Actie docent

De docent maakt kennis met de mogelijkheden van het samenwerken met mensen met een beperking. De docent krijgt inzicht in de (door)leerlijnen waarmee het mogelijk wordt dat de persoon met een beperking met zijn kunstzinnige kwaliteiten het proces van in-, door- en uitstromen kan doorlopen.

Actie begeleider (zorg)atelier

De begeleider maakt kennismaken met de mogelijkheden van de deelnemer en zet deze mogelijkheden om naar een actief leerproces. De begeleider coacht het leerproces (naast de docent) met als doel doorgroeimogelijkheden te ondersteunen: door- en uitstroom voor de deelnemer.

Samenstelling deelnemersgroep

Maximaal acht deelnemers met een lichte beperking die voorkeur hebben voor een beeldende discipline, in de leeftijdscategorie tieners en twintigers. Zowel de deelnemers als de docent worden ondersteund door een begeleider van het (zorg)atelier.

Lesopzet

Kennismaken met basistechnieken, werken met verschillende gereedschappen en machines. Verruimen van de beeldende vaardigheden door vormen en ideeën te vertalen vanuit een ontwerp, deze uit te voeren en over te brengen naar materialen.

De lessen sluiten inhoudelijk sluiten aan bij het werk in het atelier van de instelling en hebben een aantoonbare meerwaarde door verdieping en experiment.

Werkwijze

Klassikale uitleg van de opdracht, de aanpak en een demonstratie van de technieken, gereedschappen en machines. Daarna zelfstandige uitvoering met individuele begeleiding en ondersteuning.

Opdracht

Ruimtelijk werken met klei

Met klei maak je vanuit je eigen fantasie een gebouw en creëer je met platen van klei, die je eerst met een roller maakt, een ruimte waar je door bedachte ramen en deuren naar binnen kunt kijken. Door naar een verhaal te luisteren leer je hoe je van klei een mensfiguur kunt maken.

Model/portrettekenen

Je gaat plezier beleven aan het tekenen van een echt model. Zo leer je kijken naar de werkelijkheid door te leren hoe het model er nou eigenlijk uit ziet. De vormen van het model zijn rond, er is een buik, er zijn billen, de ledematen zijn niet overal even recht, polsen zijn bijvoorbeeld dunner dan bovenarmen. En zo valt er nog veel meer te zien. Je gaat het model tekenen met houtskool, kneedgum en pastelkrijt.

Sieraad ontwerpen

Vanuit een zelf bedacht idee maak je een vorm of symbool. Dat ontwerp breng je over op een metalen plaatje van koper, messing of alpaca. Door je getekende ontwerp uit te zagen, te schuren, polijsten, vijlen of boren, leer je werken met verschillende gereedschappen en machines. Je maakt je eigen hanger. Na afloop hang je jouw nieuwe sieraad natuurlijk direct om je hals.

Criteria

De deelnemers en begeleiders tonen inzet, staan open voor nieuwe ervaringen en werkwijzen. De deelnemer toont zelfredzaamheid, voert de opdracht zelfstandig uit of met ondersteuning. Hij gaat op zoek naar mogelijkheden om de opdracht uit te voeren.

De docent onderzoekt de leerstijl van de deelnemer, biedt waar nodig structuur in opbouw van de les. De deelnemer ervaart ruimte om te leren en experimenteren doordat de docent hem coachend ondersteunt en een beroep doet op eigen kracht. De deelnemer wordt in de gelegenheid gesteld zijn leerdoelen bij te stellen.

Evaluatie

De resultaten van het werk, dat in de lessen tot stand is gekomen, worden besproken. De deelnemer en/of mededeelnemers gaan in op elkaars opmerkingen en bespreken de kwaliteit van het werk op het vlak van techniek gebruik, uitstraling van het werk en ervaring die is opgedaan. De deelnemer wordt uitgenodigd en uitgedaagd om concreet aan te geven 'wat kon ik al' (bestaande kennis en techniek), 'wat was nieuw' (wat had ik nog niet eerder gedaan en wat heb ik geleerd) en 'hoe ga ik verder' (van welke doorstroommogelijkheden kan ik gebruik maken).

Presentatie

De lessen worden afgesloten met een tentoonstelling van het werk met een passende opening voor deelnemers en genodigden. De deelnemer is hierbij een actieve actor tijdens het organiseren, tentoonstellen en toelichten van zijn werk.

Planning

Ochtend van 9.30 – 13.00 uur

09.30 – 10.00 inloop met koffie en thee

10.00 – 12.30 werktijd

12.30 uur terug en lunch

Kennismaken in week 1: voorafgaand aan de eerste les komen de deelnemers op bezoek bij het centrum voor de kunsten en loopt de docent een dagdeel mee op het atelier van de instelling. Start in het centrum voor de kunsten in week 2. Cursus in 3 x 3 lessen: week 2-4, 5-7 en 8-10.

Pilot 2

Actie deelnemer

Instroom initiëren: de deelnemer – met een meervoudige beperking – maakt kennis met een andere werkplek en een andere docent. *Doorstroom realiseren:* door nieuwe werkvormen aan te bieden. *Uitstroom genereren:* de deelnemer heeft een eerste kennismaking met een kunstbegeleider van het centrum voor de kunsten. Deelnemer gaat daarna - bij gunstig vervolg (intrinsieke motivatie) - naar een centrum voor de kunsten om deel te nemen aan een cursus naar keuze.

Actie docent

De docent maakt kennis met de mogelijkheden van het samenwerken met mensen met een beperking. De docent krijgt inzicht in de (door)leerlijnen waarmee het mogelijk wordt dat de persoon met een beperking met zijn kunstzinnige kwaliteiten het proces van in-, door- en uitstromen kan doorlopen.

Actie begeleider (zorg)atelier

De begeleider maakt kennismaken met de mogelijkheden van de deelnemer en zet deze mogelijkheden om naar een actief leerproces. De begeleider, naast de docent, coacht het leerproces met het doel doorgroeimogelijkheden te ondersteunen: door- en uitstroom voor de deelnemer.

Samenstelling deelnemersgroep

Maximaal acht volwassen deelnemers met meervoudige beperkingen. Zowel de deelnemers als de docent worden ondersteund door een begeleider van het instellingsatelier.

Lesopzet

Kennismaking met de nieuwe vormen van kunst.

Werkwijze en opdracht

Poppentheater

In 3 lessen ben je op weg om theater te spelen met je eigen gemaakte pop.

In 1 of 2 lessen maak je een lepelpop of een pop van een geboetseerd hoofdje en in de 3^e les wordt het poppentheaterspel uitgevoerd.

Danscarrousel

In 3 lessen houden de deelnemers zich bezig met verschillende dansvormen:

- 1 x Contactimprovisatie – een speelse dansvorm waarbij je eenvoudige oefeningen gebruikt die soms een beetje acrobatisch er uit kunnen zien
- 1 x Streetdance – een verzamelnaam voor verschillende vormen van dans en bewegingen gebaseerd op de snelle beats en ritmes uit de hiphop en andere soorten popmuziek
- 1 x Break Dance – waarbij het lichaam vaak dicht bij de grond blijft, er wordt veel gedraaid en over het algemeen rust het gewicht op de armen waarbij

de benen, ook uit elkaar, in de lucht steken
Danskriebels? Het gaat er vooral om dat je veel plezier met elkaar hebt en dat je leert je eigen lijf op een swingende manier lekker te bewegen.

Muziekratjetoe

Iedereen is muzikaal! Muziek is een oertaal, een taal waarin je jezelf kunt uitdrukken wanneer je geen of weinig woorden hebt. Ieder mens heeft zijn eigen, natuurlijke muzikale kwaliteit waarmee hij zich kan leren uitdrukken. In drie lessen maak je kennis met verschillende muziekinstrumenten inclusief je eigen instrument, je stem: 1 x eenvoudige percussie-instrumenten, 1 x zang en 1 x een verrassing.

Criteria

De deelnemers en begeleiders tonen inzet, staan open voor nieuwe ervaringen en werkwijzen. De deelnemer toont zelfredzaamheid, voert de opdracht zelfstandig uit of met ondersteuning. Hij gaat zelf op zoek naar mogelijkheden om de opdracht uit te voeren.

De docent onderzoekt de leerstijl van de deelnemer, biedt waar nodig structuur in opbouw van de les. De deelnemer, ervaart ruimte om te leren en experimenteren doordat de docent hem coachend ondersteunt en hierbij een beroep doet op zijn eigen kracht. De deelnemer wordt in de gelegenheid gesteld zijn leerdoelen bij te stellen.

Evaluatie

De resultaten van het werk, dat in de lessen tot stand is gekomen, worden besproken. De deelnemer en/of mededeelnemers gaan in op elkaars opmerkingen en bespreken de kwaliteit van het werk (techniek gebruik, uitstraling van het werk, ervaring die is opgedaan). De deelnemer wordt uitgenodigd (uitgedaagd) concreet aan te geven 'wat kon ik al' (bestaande kennis en techniek), 'wat was nieuw' (wat had ik nog niet eerder gedaan/wat heb ik geleerd) en 'hoe ga ik verder' (van welke doorstroommogelijkheden kan ik gebruik maken).

Presentatie

De lessen worden afgesloten met een voorstelling en gezamenlijke uitvoeringen.

Planning

Ochtend van 9.30 – 13.00 uur

10.00 – 11.30 werktijd

11.30 uur terug en lunch

Kennismaken in week 1: voorafgaand aan de eerste les komen de deelnemers op bezoek bij het centrum voor de kunsten en loopt de docent een dagdeel mee op het atelier van de instelling. Start in het centrum voor de kunsten in week 2. Cursus in 3 x 3 lessen: week 2-4, 5-7 en 8-10.

Resultaat

De deelnemers van de eerste pilot waren zeer enthousiast en reageerden overwegend positief. Soms waren de meningen over een bepaald onderdeel van de pilot verdeeld: sommigen vinden het leuk waar andere het als moeilijker ervaren omdat er meer praktische aspecten en veel handelingen verricht moeten worden met behulp van apparaten die veel geluid maakten. Een aantal deelnemers vindt het lawaai eng. De aanwezigheid van een begeleider kan veiligheid bieden, vooral als de cursus zelf ook spanning met zich meebrengt. Docenten hebben aangegeven de ondersteuning van de begeleider op prijs te stellen. Het samen oplossingen zoeken voor lastige situaties, maar ook feedback geven en ontvangen, zijn van grote waarde voor docent en begeleider. Er ligt wel een vraag hoe om te gaan met een bepaalde groepsgrootte, of met persoonlijke (leer-) vragen of bijzondere vragen van deelnemers, zoals “ik heb hoofdpijn”. Daar staat de mening tegenover dat de aanwezigheid van een begeleider de afhankelijkheid en hulpeloosheid van de deelnemer juist kan oproepen. Wat deelnemers als vervelend hebben ervaren is het feit dat er veel mensen, die niet aan lessen deelnamen, hen wel kwamen bekijken. Een aantal heeft aangegeven niet meer te willen komen wanneer dit zo zou blijven.

Docenten kunnen op verschillende manieren begeleiden en zodoende anticiperen op de behoefte van de deelnemers. Ook kunnen ze het mogelijke cursusaanbod voor deze deelnemers aangeven. Er is vanuit de deelnemers behoefte aan uitleg en dat vraagt om aanpassing van de werkwijze van de docent. Om in te kunnen spelen op de individuele behoefte is flexibiliteit een belangrijke eigenschap voor de docent.

Een aantal deelnemers blijkt in staat te zijn zelfstandig naar het centrum voor de kunsten te komen. De pilot heeft in die zin bewezen dat het voor deelnemers mogelijk is om op eigen gelegenheid een cursus te volgen. Er is voor de deelnemers wel extra tijd nodig om zich veilig en op zijn gemak te voelen. De instroomfase kan daardoor meer tijd in beslag nemen om op gang te komen. Om aan het eind van een cursus een tastbaar resultaat te realiseren is het belangrijk om de cursus niet in een keurslijf te plaatsen. Te strakke regels zoals tussendoor geen koffie drinken en iedereen moet aan de tentoonstelling meedoen, belemmeren eerder, dan dat ze als hulpmiddel dienst doen.

Ook de deelnemers van pilot 2 zijn overwegend positief over de lessen. Het poppentheater is enthousiast ontvangen, maar een aantal deelnemers heeft de lessen als te creatief ervaren. Vooral voor de deelnemers met een lichamelijke beperking kan het lastig zijn om mee te doen en zou het spelen met de pop iets minder centraal kunnen staan. Sommigen deelnemers hebben aangegeven het poppentheater zelfs kinderachtig te vinden. Bij de danslessen blijken de deelnemers na afloop steeds zeer enthousiast. Interactie tussen de docent en de deelnemer is een belangrijk onderdeel van de lessen. Van belang is dat de docent een goede aansluiting vindt bij de groep, iets dat nauw samenhangt met de groepsdynamiek. Door de deelnemers daadwerkelijk te ‘zien’ ontstaat er wederzijdse contact met de opdracht. In voorkomend geval kan het zo zijn dat de begeleider bedenkingen bij de mogelijke uitvoering van een opdracht heeft, maar de docent niet, waardoor er een spannende wisselwerking ontstaat.

De deelnemers van deze pilot zijn zeer enthousiast over het centrum voor de kunsten, Scholen in de Kunst. De deelnemers hebben dat geuit door zich aan iedereen voor te stellen en rond te lopen alsof zij daar al jaren komen. Dat is door de docenten en begeleiders als een goed voorbeeld van inclusie ervaren. Belangrijk is dat begeleiders en docenten luisteren

naar wat de deelnemers willen, wat zij vertellen, wat hun wensen zijn en welke behoeften en eisen zij daaraan stellen.

Alle betrokkenen willen graag verder kijken: hoe kan er worden samengewerkt, hoe kunnen deelnemers en cursisten samen een cursus volgen? Met name het samenspel is hierbij van belang. Dit is gerealiseerd met de leerlijnen voor in-, door- en uitstroom, die de kunstzinnige ontwikkeling van mensen met een beperking mogelijk maken.

Tijdens het bespreken van de bevindingen van de pilots kwamen de volgende conclusies naar voren:

- De deelnemers hebben veel – verborgen – talenten.
- De deelnemers blijken geen gelijke kansen te hebben in vergelijking met reguliere cursisten.
- Er is veel overleg nodig om iets voor elkaar te krijgen.
- Om acceptatie te vergroten en participatie te verbeteren zal het onderwerp 'acceptatie van mensen met een beperking' in cursussen vaker besproken moeten worden
- De pilots hebben bewezen dat het voor deelnemers mogelijk is om een cursus te volgen bij een centrum voor de kunsten.
- Niet iedere deelnemer kan zonder meer meedoen aan een cursus en het vraagt om inzicht over wat mogelijk is bij welke deelnemer .
- Bij uitstroommogelijkheden speelt het zelfstandig kunnen werken een grote rol.

De centrale vraag, waar telkens op teruggegrepen dient te worden is: 'Wat wil de deelnemer?'. Talentontwikkeling is een telkens terugkerend begrip.

Persbericht

Opening tentoonstelling 'Kunst Inclusief ' bij Jans Pakhuys trekt veel bezoek

Op 25 juni jl. werd bij Jans Pakhuys in Amersfoort een expositie geopend met werken van mensen met een verstandelijke beperking. De tentoonstelling is door een zeer bijzonder samenwerkingsverband tot stand gekomen: Zorgatelier Jans Pakhuys zette een pilot op met het centrum voor kunsteducatie Scholen in de Kunst. Als Ontwikkelwerkplaats van het project Kunst Inclusief hebben zij samen mogelijkheden gecreëerd om mensen met een beperking daadwerkelijk in staat te stellen hun kunstzinnige talenten verder te ontwikkelen. Vanuit de overtuiging dat kunstbeoefening kan leiden tot zingeving, zelfontplooiing en kunstenaarschap.

De vele belangstellenden dromden samen in de intieme ruimte van Jans Pakhuys om een blik te werpen op de kunstwerken, zoals modeltekeningen, keramische sculpturen en sieraden. De makers, die normaal gesproken op de ateliers van Jans Pakhuys werken, hebben begeleiding gehad van kunstenaarsdocenten bij Scholen in de Kunst in Amersfoort. Een bijzondere ervaring die het hart van het project Kunst Inclusief raakt: geen apart cursusaanbod voor mensen met een beperking, maar meedoen met het programma van reguliere kunstcentra.

De noeste modeltekeningen in krijt van Elise zijn waardige opvolgers van de

expressionistische mensfiguren van Constant Permeke. Het model heeft zo nu en dan een klassieke pose aangenomen, met verdraaiingen van romp en hoofd, zodat elke maker rondom een interessant voorbeeld te tekenen heeft gehad. Ook zithoudingen zijn geoefend, met bovenbenen die naar voren komen in een zogenaamd verkort, iets wat het uiterste van een tekenaar vergt.

De Madonna in witte klei van Walter is gespeend van mooimakerij en laat een puur, eerlijk beeld zien, zonder opsmuk, recht uit het hart. Twee Bijbelse vrouwen komen onbedoeld samen, de onaffe structuur van het beeldje doet ook denken aan de vrouw van Lot, uit Genesis, die bij het omkijken naar het verwoeste Sodom en Gomorra in een zoutpilaar veranderde.

De tentoonstelling in de sfeervolle cadeauwinkel van Jans Pakhuys was tot 17 juli te zien.

Ontwerp van een instroomroute

Op basis van het onderzoek in Amersfoort is een ontwerp gemaakt voor het organiseren van een instroomroute. Deze geven we hieronder als voorbeeld weer. Uiteraard kan iedereen zijn eigen ontwerp maken, maar het voorbeeld bevat een aantal belangrijke ingrediënten en nuttige aandachtspunten die overal bruikbaar zijn.

Verkorte leerroute naar inclusieve kunst	Instroomroute <i>Deelnemers participeren met kunst, buiten de muren van de instellingen, inclusief in de samenleving</i>
Periode 1 Initiëren Oriëntatie/kennismaking bij reguliere kunstcursus. Voorwaarde: samenwerking van kunst- en zorgprofessionals die in-, door- en uitstroomnetwerken creëren. Instrumenten: • Belangstelling- en kennismakingsonderzoek • Verkennen van verschillende kunstdisciplines • In dialoog met de deelnemer (en/of belangenbehartiger) een persoonlijk leerplan opstellen • Creatief portfolio maken	Fase 1: Deelnemers maken kennis met een ander gebouw, een nieuwe werkplek en ontmoeten andere mensen. Oriëntatie/kennismaking: met verschillende kunstdisciplines in een kleine, veilige groep, met deelnemers met een beperking en ondersteuning op maat. ▪ Verbreding en verdieping in diversiteit in de beeldende disciplines, bijvoorbeeld door middel van lessen ruimtelijk vormgeven model/portrettekenen en sieraad ontwerpen ▪ Kunstdisciplines theater, dans en muziek aanbieden om uit te dagen en te onderzoeken hoe het niveau van de deelnemers op andere wijze gestimuleerd kan worden Leeronderzoek naar: • Belangstelling • Motivatie en inspiratie

	• Wensen, verlangens, dromen en behoeften • Experimenteren en ontdekken • Appèlwaarden (een beroep doen op wat de deelnemer aanspreekt, en hem stimuleert) en hoe laten aansluiten bij de appèlwaarde van het materiaal • Aanspreekniveau, manier van aanspreken en ondersteunen die het leren stimuleert Aandachtspunten bij het opstarten van het leerproces : Hoe introduceer je de deelnemers in het gebouw? Wat zijn de voor en nadelen om dat zo te doen? Fase 2: • Opstellen van het Persoonlijk Leerplan: Wat wil de deelnemer leren? • Opstellen van leertaken: Hoe kun je dat de deelnemer leren? In welke stappen? Wat heeft hij nodig aan ondersteuning? • Bespreken van verworven competenties en te verwerven competenties: Wat kan de deelnemers al? Wat heeft hij nog nodig? Fase 3: Werken volgens het Persoonlijk Leerplan. Vragen voor de kunstbegeleider: ▪ Welke cognitieve, sociaal emotionele, fysieke en persoonlijke ondersteuning heeft de deelnemer nodig? ▪ Hoe ontwikkelt de deelnemer zich? ▪ Wat belemmert de deelnemer en wat stimuleert? ▪ Hoe kun je belemmeringen zoveel mogelijk wegnemen?
	Doorstroomroute <i>Deelnemers kunnen doorstromen naar een cursus binnen de centra voor de kunsten</i>
Periode 2 Realiseren Inclusief, samen met reguliere cursisten Instrumenten:	Fase 4: • Doorstromen naar een gemengde cursus • Wat zijn de voorwaarden voor beiden (de deelnemer met en deelnemer zonder beperking) om mee te doen aan een gemengde cursus • Deelname is afhankelijk van de mate van kennis, houding en vaardigheden van beiden

Persoonlijk Leerplan Competentieprofielen Creatief portfolio	• Deelname is afhankelijk van persoonlijke financiële situatie (maatjeskorting) • Deelname is afhankelijk van kunstbegeleiders en andere, reguliere deelnemers
	Uitstroomroute <i>Deelnemers kunnen uitstromen naar een vakopleiding en of werken in een eigen of gedeeld atelier</i>
Periode 3 Genereren Certificering en toeleiding ▪ Deelnemers in opleiding krijgen les van en hebben projecten met professionele kunstenaars ▪ Cross-learning stimuleren met studenten van MBO en HBO kunstopleiding die als maatje fungeren ▪ Mogelijkheden creëren voor deelcertificaten (eventueel in overleg met ROC-kunstopleidingen) Instrumenten: Persoonlijk Leerplan Creatief portfolio met certificaten Arbeidsondersteuningsplan	Fase 5: Wanneer een deelnemer getalenteerd en gemotiveerd blijkt, mogelijkheden onderzoeken voor doorstroom naar een kunstvakopleiding op maat Fase 6: • Portfolio verder uitbreiden richting (deel)certificaten • Toeleiding naar stage • Afspraken maken met opdrachtgever over verhuur en/of verkoop van kunstwerken • Overdracht/transfer werkgever met een arbeidsondersteuningsplan

B.4 Tot slot

De drie ontwikkelwerkplaatsen zijn er in geslaagd hun doelen te realiseren. Een volgende stap is om de instrumenten en voorgestelde aanpakken in het werkveld te introduceren en te implementeren. Verder onderzoek is nodig om meer ervaring op te doen en werkwijzen te verfijnen.

Al tijdens het project heeft Kunst Inclusief zich mogen verheugen in veel belangstelling uit binnen en buitenland. Zo werden we uitgenodigd deel te nemen aan de expertmeeting 'Verbeteren van kunsteducatie voor mensen met een beperking' georganiseerd door de provincie Gelderland. Daarna is er nog een tweede overleg geweest met de provincie Gelderland en Mee Gelderse Poort met de vraag hoe het thema kunsteducatie en kunstparticipatie 'op de kaart' kan blijven. Er is gesproken over hoe de infrastructuur voor kunstontwikkeling en participatie voor mensen met een beperking verbeterd kunnen worden. Het idee is dat de provincie MEE gaat ondersteunen om een actieve rol te spelen in Scholen in de kunst in zorgateliers werken samen - Onderzoeksverslag Ontwikkelwerkplaats Amersfoort

het verbeteren van de in- en doorstroommogelijkheden en hiermee bijdraagt aan de kunstzinnige ontwikkeling en participatie van mensen met beperkingen. Er is gesproken over welke bijscholingsmogelijkheden voor kunstdocenten ontwikkeld zouden dienen te worden en hoe dit te organiseren. Er vond uitwisseling plaats met de CG-Raad om in de week van toegankelijkheid het thema kunst en cultuur centraal te stellen.

Er heeft uitwisseling plaatsgevonden met soortgelijke initiatieven in België en Zweden. In België streeft het project 'Hand voor verbreding' naar verbetering van de participatie (zie <http://www.ond.vlaanderen.be/publicaties/eDocs/pdf/418.pdf>). In Zweden heeft de Swedish National Association for Amateur Art Schools een conferentie en een festival georganiseerd over kunsteducatie voor mensen met beperkingen. Vanuit Kunst Inclusief is aan beide initiatieven een bijdrage geleverd.

Elke stap die inclusie van mensen met een beperking in de kunstbeoefening dichterbij brengt is een stap in de goede richting. De ervaringen in de ontwikkelwerkplaatsen laten zien dat dit een goed model is om veranderingen aan de basis tot stand te brengen. Door lokaal samenwerking te organiseren tussen deelnemers, centrum voor de kunsten, atelier(s) en zorginstellingen ontstaan er mooie creatieve en vernieuwende initiatieven. We hopen dan ook dat deze goede voorbeelden breed navolging krijgen.

C Scholen in de kunst in zorgateliers werken samen

C.1 Workshop samenwerken

Tijdens de afsluiting van het project kunst inclusief, **het special event** zijn er onder andere diverse workshops gehouden; één hiervan betrof de samenwerking vanuit de Amersfoortse ontwikkelwerkplaats en deze workshop omvatte de volgende inhoud:

'Over de drempel

In het project Kunst Inclusief is er veel samengewerkt. In deze workshop worden ervaringen gedeeld met samenwerken tussen zorg en kunst uit de ontwikkelwerkplaats Amersfoort/Utrecht. Hoe hebben zij de samenwerking gestalte gegeven en wat kunnen de bezoekers van de workshop meenemen naar hun eigen werkpraktijk. Deze workshop over de drempel wordt in en uitgeleid door Carla van Slagmaat.

Jacco Haker start met een interactieve samenwerking tussen de mensen die aan deze workshop meedoen en hemzelf door middel van muziek. Hierbij kan iedereen aan den lijve ervaren hoe samenwerking tot stand komt.

Hanna Salonen neemt het stokje over en vertelt over het verloop van de pilot in Amersfoort, hoe deze in het Amersfoortse tussen zorgateliers en Scholen in de Kunst vorm gekregen heeft, welke afwegingen en keuzes er gemaakt zijn en hoe er voor de deelnemende cliënten is gekozen. Hanna vertelt vervolgens over de wensen en bevindingen van twee van deze deelnemers en ten slotte kan het publiek vragen aan deze twee deelnemers stellen.'

C.2 Professionals uit de sectoren zorg en kunst werken samen

Het landelijk onderzoek dat Kunst Inclusief gehouden heeft onder ateliers en centra voor de kunsten in Nederland laat zien dat er onder de betrokken instellingen vele samenwerkingsvormen zijn. Uit de resultaten blijkt echter dat de centra voor de kunsten relatief veel met andere centra voor de kunsten samenwerken en zorgateliers met andere zorgateliers. Het komt aanzienlijk minder voor dat zorgateliers en reguliere centra voor de kunsten samenwerken. Slechts 10% van de instellingen die deelnamen aan het landelijke onderzoek geeft aan dat er onderling contact is. Genoemde belemmeringen voor samenwerking zijn onder andere slechte ervaringen in het verleden, een te groot verschil in visie en organisatiecultuur en angst voor concurrentie (Loeffen e.a., 2009).

Dat is een gemiste kans, want één van de conclusies uit het landelijk onderzoek is juist dat er kansen liggen in het zoeken en laten plaatsvinden van meer uitwisseling. Er is in Nederland geen infrastructuur om mensen met een beperking regulier door te laten doorstromen naar centra voor de kunsten en er zijn ook weinig mensen uit de zorgateliers gebruik gaan maken van regulier aanbod. De verbinding tussen kunst, zorg, welzijn en onderwijs is essentieel voor het bereiken van mensen met een beperking. Er liggen mogelijkheden in het creëren en initiëren van regionale platforms en samenwerkingsverbanden. Centra voor de kunsten en zorgateliers, die allemaal afzonderlijk cursussen bieden gericht op creativiteit en kunstzinnige ontwikkeling, zouden dit aanbod

vanuit eigen expertise en afgestemd op de wensen en behoeften van mensen met speciale wensen kunnen opnemen in één regionaal aanbod of programma.

In het project Kunst Inclusief is samenwerking gezocht op zowel landelijk, regionaal als op lokaal niveau. Op deze verschillende niveaus heeft een dialoog plaatsgevonden tussen de kunst(educatie)sector en de zorgsector, met als doel hoe er betere verbindingen tot stand zouden kunnen worden gebracht. In dit project is ook expliciet de samenwerking gezocht met deelnemers.

C.3 De meerwaarde van samenwerking

De samenwerkingsverbanden in de OWP'S hebben mooie opbrengsten voor de betrokken deelnemers opgeleverd. Doordat professionals de handen ineen hebben geslagen konden onder andere workshops en cursussen op maat worden vormgegeven.

De professionals zien de meerwaarde van samenwerken, omdat het ook hen zelf veel heeft gebracht. Het samenwerken heeft bijgedragen aan individuele professionalisering. De professionals hebben nieuwe inzichten gekregen op conceptueel niveau, zoals de visie op het werken met deelnemers met een beperking, maar ook op uitvoeringsniveau, daar waar het gaat om mensen goed te begeleiden. Ze hebben meer mogelijkheden leren zien. Samen te werken werkte motiverend en het eindresultaat gaf de professionals voldoening.

- **Kennis die elkaar aanvult**

Een van de doelen van samenwerken is dat (meer) kennis zichtbaar wordt en bruikbaar wordt voor anderen. Professionals uit zorg en kunst hebben veel (ervarings)kennis en expertise opgebouwd. Tijdens het project is recht gedaan aan de kennis die bij elke professional aanwezig is. Een gedeelte van die kennis is echter nog verborgen of onbewuste kennis, wat Polanyi 'tacit knowledge' noemt (Polanyi (1967)). Door de professionals in de gelegenheid te stellen om hun kennis te expliciteren wordt de kennis overdraagbaar gemaakt. Hiervoor is het nodig om reflexiviteit te ontwikkelen (Schön, 1983). Door te reflecteren op het je eigen handelen wordt je (meer) bewust van kennis en kan deze uitgewisseld worden. Door kennis uit te wisselen verbreed je de eigen horizon. Professionals krijgen kennis uit een andere invalshoek dan hen bekend is en leren over de grenzen van hun eigen organisatie te kijken. Zo werd in de OWP Amersfoort duidelijk dat een kunstprofessional meer een docent op zijn of haar vakgebied is en minder op zorgbegeleiding gericht is. Op die manier draagt hij/zij ook bij aan talentontwikkeling van de deelnemer. Een zorgprofessional is van oorsprong meer gericht op begeleiding. Door deze twee aspecten samen te brengen kon men hierin van elkaar leren. Samenwerken zorgde op deze manier voor kennisuitwisseling.

- **Inspiratie en motivatie**

Samenwerkingspartners kunnen elkaar inspireren en motiveren. De wetenschap dat meer mensen hetzelfde doel ambiëren, dat er een breder draagvlak voor is en dat je niet alleen bent draagt bij aan motivatie en werkt stimulerend. In de verschillende ontwikkelwerkplaatsen konden professionals uit zorg en kunst elkaar vinden in een gemeenschappelijke ambitie. Door opvattingen uit te wisselen ontdekten men dat er veel mensen en organisaties zijn die het belangrijk vinden stappen te zetten zodat deelnemers kunnen participeren in de kunsten. Deze wetenschap zorgde voor wederzijdse inspiratie en uitwisseling.

Professionals van OWP Amersfoort vertellen:

'Ik wist niet dat er al zoveel mensen met participatie door deelnemers in de kunsten bezig zijn. Heel inspirerend en hoopgevend!'

'Ik vond de samenwerking heel goed, iedereen was enthousiast en had er veel zin in, we gingen vooral uitproberen en dan evalueren, onze groep is echt een groep van doeners.'

C.4 Factoren voor succesvolle samenwerking

Hieronder staat beschreven welke factoren succesvol waren in de samenwerking tussen professionals van zorg en kunst. Ook uit andere onderzoeken naar intersectorale samenwerking, zoals Schakels in de Buurt (Wilken & Dankers, 2010) en Samenspel in de Buurt (De Waal e.a., 2008), komen deze succesfactoren naar voren. Vervolgens beschrijven we hoe er aan deze factoren in het project Kunst Inclusief handen en voeten aan is gegeven.

- **Bereidheid om samen te werken**

De eerste factor voor een succesvolle samenwerking is dat alle professionals de bereidheid tonen om samen te willen werken. Ook tijdens het project Kunst Inclusief bleek deze bereidheid de samenwerking ten goede te komen.

De professionals waren geëngageerd en toonden liefde voor de mensen waarmee zij werkten en voor hun vak. De professionals waren enthousiast en gemotiveerd om aan de slag te gaan. Bij een aantal professionals bestond al langer de wens het kunstaanbod van hun organisatie aan te passen en toegankelijk te maken voor een breder publiek. De professionals hebben geoefend met iets wat ze zelf al wilden doen of al deels in gang hadden gezet. Zij hebben een grote inzet getoond. Ze wilden graag samen werken en van elkaar leren. Een professional uit de OWP Amersfoort verwoordt dat als volgt:

'Wij vanuit de zorg willen onze expertise heel graag doorgeven en mensen uit de kunsten hierbij coachen.'

De bereidheid om samen te werken heeft kunnen ontstaan door:

- Organisaties te selecteren wiens visie aansluit bij de doelen van het project Kunst Inclusief.
- Professionals te selecteren die enthousiast en gemotiveerd zijn om zich in te zetten voor en met mensen met speciale wensen.
- Professionals te selecteren die een open houding hebben en bereidwillig zijn om naar elkaar te luisteren en van elkaar te leren.

- **Bekendheid met elkaar en elkaars werk**

Een andere factor die een succesvolle invloed heeft op de samenwerking is als de samenwerkingspartners bekend zijn met elkaar en met elkaars werk. Bij een samenwerkingsverband is het nodig de mogelijkheden en de grenzen van elkaars expertise te kennen. Als je weet waar de kwaliteiten van de ander liggen kun je daar een beroep op doen en van profiteren.

De professionals van de drie ontwikkelwerkplaatsen kenden elkaar op voorhand nog niet. Zij gaven te kennen dat het erg plezierig en nuttig was te leren wat ieders functie inhoudt en waar ieders expertise aanwezig is.

Bekendheid met elkaar en elkaars werk heeft kunnen ontstaan door:

- Ervaringen te delen en informatie uit te wisselen tijdens de gezamenlijke bijeenkomsten.
- De OWP bijeenkomsten afwisselend op één van de werklocaties van professionals te organiseren, zodat men ook letterlijk elkaars werkterrein kon leren kennen.
- Samen aan één doel te werken.

- Een gedeelde visie

Als professionals uit verschillende sectoren gaan samenwerken is het belangrijk dat ze elkaars taal leren verstaan en een gemeenschappelijke kijk op de zaak ontwikkelen. Een visie die gedragen wordt door alle samenwerkingspartners zorgt voor eenheid en interne afstemming. Een visie geeft structuur en richting voor gewenste verandering en het bereiken van een gemeenschappelijk doel. Een gezamenlijk visie vormt daarom een goede basis voor een samenwerkingsverband.

Bij aanvang waren alleen het thema en de kaders waarbinnen de professionals per ontwikkelwerkplaats samen aan de slag zouden gaan gegeven.

De professionals zijn tot een gedeelde visie gekomen door:

- In de gezamenlijke bijeenkomsten concepten te bespreken als creatieve participatie, inclusie, actorschap, talentontwikkeling, kunst en kunstenaar.
- Naar elkaar te luisteren en open te staan voor elkaars opvattingen.
- Goed te luisteren naar de wensen en behoeften van deelnemers

Voortvloeiend uit de visie hebben de professionals samen te behalen doelen gesteld. Daar het dezelfde professionals waren die de uitvoering op zich zouden nemen bleek het effectief doelen te formuleren die dicht bij de persoonlijk ambities van de professionals staan. Dit is bereikt door:

- Ideeën over de nadere invulling van de opdracht in openheid uit te wisselen.
- De professionals zelf hun gezamenlijke doelen op te laten stellen.

- Een gedragen aanpak om het doel te behalen

Een andere element dat een positieve werking had op de samenwerking was een aanpak die gedragen werd door alle samenwerkende professionals. Vervolgens bleek het effectief de ideeën te structureren in een plan (van aanpak). Eigenaarschap van het plan van aanpak werd gestimuleerd door zoveel mogelijk de regie bij de professionals zelf te laten.

Er is gekomen tot een gezamenlijk gedragen aanpak door:

- De professionals zo veel mogelijk zelf het plan op te laten stellen en hen op deze manier aan te spreken op hun kennis en ervaring.
- Een onderzoeker en proces aanjager (de facilitator), met kennis van het opzetten van een plan van aanpak en ervaring in projectmatig werken, de professionals te laten ondersteunen.

De uitvoering kenmerkte zich ook door:

- In het plan van aanpak heldere en haalbare (sub)doelen te stellen.

- In het plan al zoveel mogelijke concrete acties te benoemen.
- Verantwoordelijkheden en verwachtingen te benoemen in het plan.
- Gezamenlijke bijeenkomsten te organiseren per OWP waarin een pas op de plaats gemaakt kon worden gemaakt en de stand van zaken werd gesproken. Op deze manier kon ad hoc handelen voorkomen worden.
- Het aanstellen van een proces aanjager (facilitator) die zorgt draagt voor het faciliteren van leer- en kennisprocessen en tijd beheert.
- Evalueren tijdens de uitvoering om de plannen zo nodig bij te stellen.
- Realisme en idealisme: de professionals toonden zich geëngageerd met liefde voor de mensen waarmee ze werkten en voor hun vak. Naast deze grote mate van idealisme was er tegelijkertijd oog voor de grenzen van het project. Het maken van duidelijke afspraken en het elkaar aanspreken op de gemaakte afspraken.

- Creativiteit en beheersing

Na het opstellen van het plan van aanpak was het zaak om dit plan tot een goede uitvoering te brengen. Een uitvoering die voldeed aan de voornemens en verwachtingen en waarbij gelijker tijd ingespeeld kon worden op de actuele situaties en processen, die zich gedurende de periode van het plan van aanpak ontvouwd.

- Chemie en vertrouwen tussen personen

Chemie en vertrouwen tussen personen is naast al het bovenstaand ook een werkzaam ingrediënt voor het slagen van de samenwerking. Niet alleen bij de start, als veel zaken nog nieuw, onbekend en onduidelijk zijn, maar ook tijdens het hele traject is er vertrouwen in elkaar nodig om het geheel tot slagen te brengen. Chemie, of een klik, zorgt voor plezier in de samenwerking en geeft motivatie om tot inzet.

Tussen de professionals in de ontwikkelwerkplaatsen is er gedurende de loop van het project een zekere vertrouwensrelatie ontstaan.

Chemie en vertrouwen tussen personen heeft kunnen ontstaan door:

- Korte lijnen met elkaar te houden (want onontgonnen gebied en werken op maat vragen flexibiliteit en creativiteit)
- Transparant zijn en informatie delen. Zo werden in een van de OWP's de vorderingen via de interne nieuwsbrief verspreid.
- Door samen er op uit gaan en iets leuks ondernemen. Alle professionals zijn samen naar de tentoonstelling 'Niet Normaal' geweest in de beurs van Berlage te Amsterdam.

Van belang is ook het vertrouwen tussen de kern professionals binnen elke OWP en de andere collega professionals in de organisatie, die niet direct deel uitmaken van de OWP. De visie moet ook door hen gedragen worden en zij dienen betrokken te kunnen worden bij het plan. Tijdens het project is er ook samenwerkt met de collega professionals in de organisaties.

- Kleine en overzichtelijke verbanden

Ook een factor die van invloed was op de samenwerking is omvang en overzichtelijkheid van het samenwerkingsverband. Het was prettig om te weten wie je waarop kan aanspreken. Daarvoor moet je elkaar kennen. Het behouden van het overzicht werd ook bevorderd door het aanstellen van een proces aanjager of facilitator. Uit het project is gebleken dat bij een samenwerkingsverband bestaande uit professionals uit zorg en kunst het goed werkt een aanjager aan te stellen. Gedurende het project vervulden de facilitators die waren ingezet vanuit de betrokken Hogescholen, deze rol. Een van de professionals van de OWP Amersfoort blikt terug en zegt:

‘Hier en daar was de communicatie wat lastig met zo veel verschillende mensen, gedachten en belangen, maar onze facilitator wist dit alles in goede banen te leiden.’

Het is dan ook aan te bevelen om bij het opzetten van een samenwerkingsverband iemand in te zetten die een faciliterende en verbindende rol kan vervullen.

Daarnaast is het belangrijk om bij de samenwerkende organisaties vaste mensen als aanspreekpunt en coördinator of aandachtsfunctionaris aan te stellen. Tijdens het project hebben de professionals en de betrokken deelnemers te kennen gegeven hoe prettig het was dat er bekende gezichten en vaste aanspreekpunten waren bij de organisatie waarmee samengewerkt werd.

De professionals die deelnamen in de ontwikkelwerkplaatsen fungeerden als schakel naar hun eigen achterban. Zij waren het aanspreekpunt voor hun collega professionals tijdens het project. Zichtbaar werd dat bij het doorschakelen naar de collega professionals goede communicatielijnen en het scheppen van de juiste wederzijdse verwachtingen de samenwerking ten goede kwam.

Professionals uit Amersfoort:

‘Intensief contact, communiceren, vaste werkgroepen en delen van expertise zijn onontbeerlijk.’

‘Goede samenwerking tussen kunsten en zorg is essentieel, om kennis uit te wisselen en deelnemers te enthousiasmeren.’

‘De instellingen zorg en kunst moeten met elkaar samenwerken. De docenten van Scholen in de kunst kunnen op deze manier de deelnemers leren kennen en leren wat nodig is, zodat zij zich veilig weten en voelen om met kunst aan de slag te zijn.’

- Samenwerking vormgeven in dialoog met deelnemers

Een belangrijke factor in het opzetten van het samenwerkingsverband is de dialoog met de deelnemers. Het draait immers om hen en zij kunnen goed aangeven wat voor hen belangrijk is. Dit kan o.a. gebeuren door:

- In dialoog te gaan met de deelnemers in de vorm van informele gesprekken, deelnemersvergaderingen, kennismakingsgesprekken en individuele interviews.

- Deelnemers tijdens het project aan het woord te laten (verbaal of non-verbaal) en helderheid te verkrijgen t.a.v. hun wensen m.b.t. een kunsteducatief aanbod en t.a.v. de manier van samen werken.

Professionals uit Amersfoort:

'Ik kijk de naar eigenheid van een deelnemer. Je start met een opdracht en hebt bepaald soort verwachtingen. Vervolgens zie je dat iedereen op zijn of haar eigen wijze met de opdracht omgaat en dat is eigenlijk het meest verrassende stuk. Iedereen doet het gewoon geheid anders dan dat ik gezegd heb. Vervolgens kan iedereen helemaal zijn eigen weg gaan en dan is het kijken hoe ik hem of haar binnen zijn eigenheid en eigenwijsheid verder kan brengen. In sommige gevallen is dat lastig, omdat hij of zij toch zijn eigen ding doet maar tegelijkertijd heb ik zo iets van hij is zo lekker bezig en hij is zo'n natuurtalent. Eén deelnemer vertelde dat hij op de lagere school alleen maar op klei heeft staan rammen, maar als je ziet wat er nu gewoon uit zijn handen groeit dan denk ik ja daar hoef je in dit stadium niks aan te doen en als hij daar verder in wil en hij loopt tegen problemen aan oké, dan wordt dát het moment om hem dingen bij te leren zodat hij zelf verder kan.'

'Ik voel een passie om met deze deelnemers bezig te zijn. Ik wil hen mogelijkheden geven om op hun eigen wijze met kunstbeoefening bezig te zijn. Hiermee vervul ik ook een maatschappelijke rol.'

'Wij willen deelnemers in aanraking laten komen met kunst op een manier die beklijft. Zoals ik het zelf zie is dat wij proberen om mensen die een discipline hebben gekozen de mogelijkheid bieden daarin hun eigen verhaal te vertellen en dat wij hen hierbij zo goed mogelijk ondersteunen en faciliteren. Dit betekent bv. dat we de storende elementen daarbij zo veel mogelijk elimineren en al zoekend andere middelen aanreiken die helpend zijn.'

C.5 Samenwerkingsverband als sociale niche

Een samenwerkingsverband tussen een Centrum voor de Kunsten en een (zorg)atelier, zoals dat vormgegeven wordt op basis van de hierboven geschetste ingrediënten, is de bedding waarbinnen 'deelnemers met speciale wensen' kunnen participeren en zich kunnen ontwikkelen.

Om inclusieve artistieke participatie voor mensen met speciale wensen mogelijk te maken is het een meerwaarde dat professionals uit zorg en kunst gaan samenwerken. Op deze wijze kunnen bestaande structuren aangepast worden of nieuwe structuren gecreëerd worden. Scholtens (2007) en Wilken (2010) spreken ook wel van een 'sociale niche'. Dit is een omgeving die aan de ene kant voldoende veiligheid biedt, waarmee recht gedaan wordt aan de kwetsbaarheid, en aan de andere kant ruimte biedt voor persoonlijke ontplooiing. Veiligheid kan bijvoorbeeld gecreëerd worden door de aanwezigheid van vaste personen, duidelijke activiteiten, een rustige overzichtelijke omgeving en vertrouwen.

Omdat veel initiatieven zich tijdens het project ontwikkelden was het voor de deelnemers niet altijd even helder wat er zou gebeuren. Ook onbekendheid waar een bepaalde activiteit plaats zou vinden was een factor die soms voor spanning zorgde. De workshops en cursussen die de betrokken deelnemers tijdens het project gevolgd hebben vonden plaats

op voor hen nog onbekende locaties. Namelijk op een regulier centrum voor de kunsten. Voor sommigen van hen was dit best spannend.

Bij al deze zaken was het de taak van de betrokken professionals om hen te ondersteunen. In de OWP Amersfoort/Utrecht is een zorgbegeleider meegegaan met de deelnemers naar het centrum voor de kunsten.

In de samenwerking hebben de professionals hier aandacht voor gehad door:

- Te zorgen voor een zeker mate van veiligheid en vertrouwdsheid door als professional naar de deelnemers toe te gaan.
- Extra aandacht te besteden aan het eerste contact, zoals een ontvangst in het kunstatelier met koffie en een rondleiding. Op deze wijze wordt 'gastvrijheid' gecreëerd. Dit is een belangrijk onderdeel van kwartiermaken (Kal, 2001).

C.6 Aanbevelingen voor organisaties

Het model van de Ontwikkelwerkplaats bleek goed geschikt te zijn om als motor voor samenwerking te fungeren. Het heeft structuur gebracht aan de vele gedachten, visies en plannen. Een succesvolle samenwerking is alleen mogelijk indien alle betrokken organisaties en hun management de juiste randvoorwaarden scheppen. We vatten hier nog enkele belangrijke punten samen die op het niveau van de organisatie kunnen zorgen voor de juiste voorwaarden om 'Kunst Inclusief' mogelijk te maken.

• Aanstellen van een proces aanjager

Het valt aan te bevelen in de startfase van een samenwerkingsverband van professionals uit zorg en kunst een procesbegeleider of aanjager aan te stellen. Dat kan een onafhankelijke persoon zijn of iemand van een van de betrokken organisaties. Tijdens het project is bij elke ontwikkelwerkplaats een zogenoemde facilitator aangesteld, die een positieve invloed heeft gehad op het tot stand brengen van de samenwerking, het verloop van de diverse leer- en werkprocessen, en het realiseren van de doelen. Deze facilitator is bedreven in het begeleiden van projectmatig werken aan innovatieve activiteiten.

Het bleek succesvol als de facilitator de volgende taken op zich nam. Deze bevindingen komen overeen met andere projecten waarin het model van de ontwikkelwerkplaats werd gebruikt (zie o.a. Wilken e.a., 2008, Wilken & Dankers, 2010).

- Het coachen van competentieontwikkeling van de afzonderlijke professionals.
- Zorg dragen dat de 'ontwikkelwerkplaats' in zijn geheel zich optimaal kan ontwikkelen.
- Leveren van inhoudelijke input van buiten, zoals goede voorbeeld praktijken, bruikbare methoden en wetenschappelijke kennis, om van te leren.
- Stimuleren van het leren binnen de eigen praktijk
- De professionals stimuleren input te leveren
- Alle professionals er bij betrekken en aan het woord laten tijdens discussies.
- Ondersteuning bieden bij het structureren van ideeën.
- De professionals aanzetten tot handelen en ook checken of afspraken nagekomen zijn.
- Meedenken en mensen aanspreken op hun verantwoordelijkheden.
- Het tijdspad in de gaten houden.
- Bijeenkomsten organiseren waarin de professionals weer even een pas op de plaats maken, even afstand nemen, reflecteren en overzicht (helikopterview) houden over het proces en de beoogde doelen.

- **Aanstellen van aandachtsfunctionarissen**

Op basis van de ervaring van de professionals en de deelnemers is het aan te bevelen om zowel bij zorg als reguliere kunstinstellingen aandachtsfunctionarissen aan te stellen.

Professionals die goed op de hoogte zijn van de ontwikkelingen, wet en regelgeving.

Professionals die samen proactief de creatieve ontwikkelingsmogelijkheden van deelnemers onderzoeken en op maat te ondersteunen bij het ontwikkelen en participeren met kunst.

Professionals die in staat zijn bruggen te bouwen tussen de sectoren, om de doorstroom van deelnemers te bevorderen.

Uit de ervaring van de professionals in de OWP's bleek het lastig deze taken met hun eigen werkzaamheden te combineren. Zij merkten op dat een adequate inbedding in de eigen organisatie voor het leggen van verbindingen onmisbaar is.

Grote instellingen werken vaak wel met een digitaal informatiesysteem. In hoofdstuk 2 valt te lezen dat er bepaalde gedragscodes heersen op reguliere kunstcentra waar mensen met een beperking niet aan kunnen voldoen. Er wordt verwacht dat je het volledige bedrag voor de cursus van 30 lessen kunt betalen en bovendien nog vanaf de vaste startdatum elke week aanwezig kunt zijn. De cursussen die de deelnemers in de OWP's hebben gevolgd waren eenmalig of zij hebben een aantal lessen van een reguliere cursus gevolgd. De professionals hebben veel in eigen beheer moeten houden, maar dat vinden zij in de toekomst niet wenselijk. Voor het goed functioneren vraagt het dat zij vanuit de organisatie gefaciliteerd worden, dus dat de administratie en het secretariaat in kunnen spelen op speciale omstandigheden.

Voorwaarden die de organisatie moet scheppen wil een aandachtsfunctionaris goed functioneren:

- Binnen het takenpakket van de professional moet voldoende tijd vrijgemaakt worden voor het leggen van intersectorale contacten en de daaruit voortvloeiende activiteiten.
- Krijgen van eigen verantwoordelijkheid en mate van vrijheid in uitvoering. Het gaat om een 'ondernemende' professional.
- Deelnemers hebben weinig aan professionals als 'passanten'. De noodzakelijke bekendheid en vertrouwensband kan alleen worden opgebouwd als professionals zich voor langere tijd met deze doelgroep kunnen verbinden.
- De organisatie moet de aandachtsfunctionaris ondersteunen in het op to date houden van zijn kennis.
- De organisatie moet ondersteuning bieden in de vorm van een op mensen met speciale wensen toegesneden administratief systeem.
- De organisatie moet zorg dragen dat de professional zich gemotiveerd blijft voelen en zich gelegitimeerd voelt om te experimenteren met nieuwe samenwerkingsvormen.
- Het management dient oog te hebben voor de opbrengsten (zowel op de korte als op de langere termijn) van deze manier van werken: (a) voor de deelnemers, waarvoor een meer veelzijdig aanbod van ondersteuning kan worden gerealiseerd, met meer mogelijkheden op participatie in de samenleving; (b) voor de professionals, die hun competenties en gezichtsveld verbreden en (c) voor de eigen organisatie, die meer inclusief werkzaam zal zijn.

- **Overige randvoorwaarden**

Zowel uit het landelijke inventariserende onderzoek als uit het onderzoek in de drie ontwikkelwerkplaatsen bleek er geen infrastructuur aanwezig te zijn om mensen met een beperking regulier door of in te laten stromen naar een centrum voor de kunsten. Maar weinig mensen die nu werken in zorgateliers maken gebruik van reguliere voorzieningen. Uit het landelijk onderzoek van Kunst inclusief bleek dat slechte ervaringen in het verleden, een te groot verschil in visie en organisatiecultuur en angst voor concurrentie belemmeringen vormden voor zorgateliers en centra voor de kunsten om samen te werken (Loeffen e.a., 2009). Organisaties dienen aan deze belemmeringen speciale aandacht te besteden.

Een aantal mogelijkheden zijn:

- Om vrijblijvendheid te voorkomen kunnen organisaties hun intenties en doelstellingen vastleggen in een convenant.
- Uitwerken van een gezamenlijke visie.
- Intern draagvlak te creëren voor participatie van deelnemers in de kunsten, bijvoorbeeld door dialoogbijeenkomsten hierover te organiseren voor alle medewerkers.
- Organisaties dienen hun deelnemers de mogelijkheid geven door te stromen naar die voorziening en begeleiding die het best bij de wensen en ontwikkeling van een individuele deelnemer passen.
- Het creëren van mogelijkheden om medewerkers en deelnemers van de verschillende organisaties elkaar op creatieve manieren te ontmoeten, bijvoorbeeld door samen een tentoonstelling of theaterproductie te maken.
- Oog hebben voor diversiteit onder professionals. Sommige mensen zijn echte doeners, anderen coördineren of ontwikkelen graag. Zet iedereen in op de eigen kwaliteiten.

Verschillen in organisatiestructuur tussen betrokken instellingen waren van invloed op de onderlinge communicatie en samenwerking tussen professionals. Sommige organisaties werken met vaste teams, anderen met parttimers op freelance basis.

C.7 Slot

In dit project is gebleken dat verbetering van de samenwerking kan leiden tot uitwisseling van expertise en het verbeteren van de mogelijkheden tot deskundige begeleiding en doorstroming. Samenwerking tussen een zorgatelier en centra voor de kunsten kan een grote meerwaarde hebben omdat hiermee expertise rond de specifieke ondersteuning die nodig is in verband met de beperking en expertise over kunsteducatie bij elkaar gebracht kan worden. Door het uitwisselen van deze kennis kunnen mensen geholpen worden hun kwaliteiten meer te benutten. De kunst van het samenbrengen en het samenwerken is dat het bij voorkeur gebeurt op maat en met de deelnemer in het middelpunt.

Tijdens het project zijn vrijplaatsen gecreëerd waar professionals met een zelfde soort ambitie elkaar kunnen ontmoeten en de samenwerking aan kunnen gaan. De speciale wens van de deelnemer is bepalend voor de samenwerking. Veel deelnemers vragen om veiligheid en duidelijkheid. Daar zijn korte en duidelijke communicatielijnen tussen professionals voor nodig. Samen worden als het ware wegen gecreëerd om mensen die dat willen toe te leiden

naar een reguliere cursus. Voor zo'n weg is het nodig dat professionals met elkaar 'schakelen', op een zodanige manier dat vanuit eenzelfde intentie en in een duidelijke structuur voor de deelnemers duidelijkheid en veiligheid ingebouwd wordt. Bekende gezichten op vaste posities zijn hier een van de succesfactoren.

Mensen met speciale wensen ondersteunen op weg naar inclusieve kunstparticipatie kost tijd. Dat kan alleen als je ook die tijd en ruimte van je organisatie krijgt. Professionals moeten zich hierin gesteund weten door hun leidinggevenden en directie.

Op maat werken vraagt heldere communicatie en afstemming tussen alle betrokkenen, op verschillende niveaus: met deelnemers met speciale wensen, tussen professionals van zorgateliers en reguliere centra voor de kunsten en zo ook instellingen en organisatie. De kunst van het samenwerken is gebruik maken van de eigen en andermans expertise en kennis. Deelnemers dienen te worden aangesproken op hun ervaringskennis. Professionals uit de werelden van zorg en kunst kunnen gebruik van elkaars kennis maken. Het is voor iedereen verrijkend om van elkaar te leren.

Kunst verbindt, het brengt mensen samen. Tijdens het project Kunst Inclusief is er kleinschalig geoefend, de start is gemaakt om meer mensen aan te sporen om over de reguliere grenzen te kijken, nieuwe stappen te zetten, al is dat vaak een (hele) kunst.

***kunst
inclusief***